

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Történettudományi Intézet
Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék

Kísértet járja be a 14. századi Angliát A bylandi kísértethistóriák elemzése

Készítette: Papp Regina, QORP52, Történelem MA, 2. évfolyam

Témavezető: Dr. Barabás Gábor

Pécs, 2024. június

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Tartalom

1. Bevezetés	3
2. A téma kutatása	4
2.1. Népi kultúra megismerhetősége és a források jelentősége.....	4
2.2. Képzeletvilág és reprezentáció	6
3. Kulturális kontextus: Halottkultusz, szellemek és egyházi dogmák a középkorban.....	7
3.1. Halottkultusz	7
3.2. Szellemek a teológia szerint.....	8
4. A szövegek.....	9
4.1. Kézirat	10
4.2. Műfaj.....	11
4.3. Szerző.....	13
4.4. A szövegek keletkezése.....	14
4.5. A szövegek elemzése.....	15
4.5.1. – Az 1. csoport.....	16
I.....	16
II.....	17
III.....	22
VI.....	23
VII.....	23
IX.....	23
4.5.2. – A 2. csoport.....	24
IV.....	24
V.....	26
VIII.....	27
XII.....	28
4.5.3. – A 3. csoport.....	29
X.....	29
XI.....	30
5. A középkori ember világképe.....	32
5.1. A vernakuláris vallás elemei	32
5.1.1. Coniuro	32
5.1.2. Forma	35
5.1.3. Betegség	37
5.1.4. Nevek és kihagyott helyek	37
5.1.5. Bűnök és feloldozások.....	38
5.1.6. Szereplők, tér és idő.....	39
6. Középkori túlvilágkép – Összegzés.....	40

1. Bevezetés

Minden kultúrtörténeti kutatás alapja és tárgya az ember, „az élő, gondolkozó, érző társadalmi lény”.¹ Elemzésem célja, hogy a középkori ember gondolatvilágának szegmenseit tárja fel, ezért kiválasztottam az egyik legfundamentálisabb érzést, az ismeretlentől való félelmet, amely éppen annyira határozza meg a 600 évvel előttünk élők gondolatait és a társadalmat, amelyben éltek, mint minket.

Hogy megismerhessük a középkor emberének lelki világát, először olyan helyzetet kell vizsgálnunk, amelyben az felszínre került. A félelem univerzális érzés, mindenkiben hasonló ingerek váltják ki, így például ha valaki egyedül van, ismeretlen helyen, sötétben olyan lényeket lát vagy vél látni, amik megrémisztik. Az pedig, hogy az emberek mitől és miért félnek közvetve meghatározzák a társadalmat, amiben élnek. Egy tengerész a Csendes-óceán közepén a krakentől vagy sellőktől félt, a 19. századi Londonban Hasfelemetsző Jacktől és a középkori Yorkshire-ben szellemektől.

Kutatásom egy, a 15. századi Yorkshire-ben keletkező kísértethistória gyűjteményt vizsgál, melyet egy ismeretlen ciszterci szerzetes jegyzett le. A történetekben megmutatkozik a korszak emberének természetfelettitől való félelme, és középkori társadalom kultúrájának megosztottsága.

A kutatás célja, hogy a szövegekben a vernakuláris vallás megnyilvánulásait feltárja. Kutatásom ezen belül mikrotörténeti kérdéseket vizsgál, amelyek képesek rámutatni a történelmi folyamatok szükségszerűségei között meghúzódó ellentmondásokra, illetve a szubjektumok lehetőségeire és „szabad akaratára”, amik ezeket alakítják.² Ezen esetben a kutatás a társadalmi viszonyokat és mentalitást, egy konkrét eset vagy forrás részletes vizsgálatával igyekszik bemutatni. Esetemben a vizsgálni kívánt téma a mindennapi vallásosság és a középkori angol parasztság vallási tézisekhez való viszonya.

A történetek szövegének narratív elemzésén keresztül a munka bemutatja a bennük megjelenő vallási téziseket, valamint az egyértelműen azonosítható folklór elemeket, illetve ezeknek a keveredését. Egyes meghatározó motívumok, jelenségek vagy tézisek esetén kitér azoknak előzményeire és a társadalmi folyamatokban játszott szerepükre.

¹ „A kultúrtörténeti elemzés tárgya az élő, gondolkozó, érző társadalmi lény, az ember, akinek magatartását a társadalom határozza meg, és akinek a magatartása visszahat a társadalomra.” GUREVICS 1974. 23.

² GYÁNI 1997. 151–152., 161.

Továbbá a kísértethistóriák vizsgálata lehetőséget ad arra, hogy a középkori ember mentalitásának megkérdőjelezhetetlenül meghatározó szegmenseit ismerjük meg, a katolikus valláshoz és azon belüli is halál utáni Földre való visszatérés lehetőségéhez való viszonyát és túlvilágképét. Ehhez mindenképp érdemesnek tartottam röviden utalni a középkori halottkultusz alakulására, valamint a szöveg keletkezési körülményeire.

A történetek keletkezési körülményeinek bemutatása és a szövegek elemzése után egy összefoglaló fejezetben vonom le a középkori túlvilágképre vonatkozó következtetéseimet, hogy egy egységet alkossanak és ne szakítsák meg az elemzést. Nehézséget jelent, hogy az egyes szövegek között nincs logikai összefüggés, de bizonyítja, hogy önmagukban is képezhetik vizsgálat tárgyát.

2. A téma kutatása

2.1. Népi kultúra megismerhetősége és a források jelentősége

Anélkül, hogy állást foglalnék a fogalmak és meghatározások kapcsán folyamatosan fennálló vitában ki kell emelnem, hogy a dolgozatban a mindennapi vallásgyakorlatra vonatkozóan a vernakuláris vallás fogalmat fogom használni. Ezt nem elsősorban a népi vallásosság kifejezést ért kritikák miatt teszem, hanem azért mert a fogalom elméleti megközelítése közelebb áll a kutatásom alapjaihoz. Gondolok itt elsősorban a vallásgyakorlat személyes jellegére valamint a helyi kulturális és társadalmi közeg általi meghatározottságára.³

A kutatásom alapja az egyes társadalmi csoportok kultúrája és vallásossága között folyamatosan fennálló kölcsönhatást és mozgást. A hivatalos, egyházi műveltség az egyházi teológiában, prédikációkban, pápai rendeletekben nyilvánult meg, míg ellenpólusa az iskolázatlan nép, amely éppen írástudatlansága miatt nem hagyhatott fennmaradó nyomot saját kultúrájának meghatározásáról, és ezért van szükség a két pólus ütközésének vizsgálatára.⁴

Az ilyen irányú kutatás tárgya tehát megegyezik a népi kultúra megismerésének eszközével, amely nem más, mint a „kulturális válaszfal” a latin tudással rendelkezők és az írni-olvasni egyáltalán nem tudók között. A fal, mely éppen olyan esetek miatt vált a kutatás számára

³ „(...) Primiano szavaival – „megélt vallás: ahogyan az emberek a vallással találkoznak, ahogyan megértik, értelmezik és gyakorolják a vallást.” Kutatása azt jelenti, hogy a vallásos hit végső tárgyán túl különleges figyelmet kell fordítani a „hit folyamataira, verbális, viselkedésbeli és materiális kifejeződéseire is”.” Heszlár 2018. 457. Uő. bővebben a népi vallásosság fogalom kritikájáról és az alternatívák historiográfiai összefoglalásáról.

⁴ SIERPAWSKA 1994. 141.

vizsgálhatóvá, amikor az írástudatlan nép kulturális életéről (viselkedési modellek, világkép, elképzelések) az „írástudó kisebbség” készített leírást.⁵

Mivel esetünkben a folklór történeteket a bylandi kolostor egyik szerzetese jegyezte le, maga a szöveg lesz az a bizonyos fal, vagy talán szerencsésebb megfogalmazással csatorna, amely elválasztja és összeköti a folklórt és az írástudók által képviselt „elit” kultúrát, a vernakuláris vallásosságot és a hivatalos egyházi tanításokat.

A középkori vernakuláris vallás vizsgálatának legnagyobb problémája a szóbeliségben gyökerezik, saját korában rendszerint olyan papok vetették papírra, akik a hivatalos egyházi doktrínákat képviselték és a népi hiedelmeket pogány babonáknak tartották és akként is mutatták be, vagy éppen nem is tartották lejegyzésre méltónak. A kutatás kénytelen tehát olyan forrásokra hagyatkozni, amik vagy ellenségesen viszonyulnak a témához, vagy a céljuk nem közvetlenül a vallásosság ezen formájának leírása volt.⁶

Természetesen ebben az esetben is egyházi szövegekkel lesz dolgunk, hiszen az írástudók rétege a késő középkorig még szinte kizárólag klerikusokat takarta. Még így is ritka az olyan eset, amikor a folklór elemei egyházi írásokban megjelennek, tovább szűkítve a kört olyan szövegekre van szükségünk, amik az írott és a szóbeli kultúra határán álltak. Lejegyzett prédikációkból vagy ezekbe illeszthető példázatokból esteleg gyóntatási segédletekből kerülnek ki leginkább olyanok, amelyekben a nép saját, az egyháztól független, vagy legalábbis nem belőle kialakuló kulturális produktuma megnyilvánul. Aron Gurevics úgy fogalmazza meg, hogy az ilyen szövegeket „megfertőzte a folklór”.⁷

Ezek, bár nem a nép számára íródtak, de a nép és az egyháziak közvetlen kontaktusának egyes részleteit mutatják be. A gyóntató és a gyónó, a prédikátor és a gyülekezet közötti kapcsolatban a klerikusé alapvetően a tanító szerep, azonban, hogy ezt teljesíteni tudja, sok esetben hasznos, ha átvesz bizonyos népnyelvi fordulatokat, hogy mindenki számára érthetők legyenek a sokszor nyakatekert egyházi megfogalmazások.⁸

Ezt a gondolatot tovább göngyölítve az egyes tételek magyarázatát is olyan módon kellett bemutatni, hogy az mindenki számára világos és érthető legyen. A papság pedig, aki sokszor maga is a nép köréből került ki, vagy legalábbis ismerte a hívők gondolatvilágát, olyan történeteket használva mutat rá az egyházi dogmákra, amiről tudja, hogy nem cseng idegenül a klasszikus egyházi műveltséggel nem rendelkezőknek sem.⁹

⁵ SIERPAWSKA 1994. 141–142.

⁶ GUREVICS 1987. 14–28.

⁷ GUREVICS 1987. 23–24.

⁸ GUREVICS 1987. 24.

⁹ GUREVICS 1987. 24.

A másik fontos érv, amiért a vernakuláris vallásosság nyomai felfedezhetők az ilyen, szóbeli kultúrát lejegyző forrásokban az, hogy sok esetben éppen azért készültek, hogy a pogány, folkór elemeket kiirtsák a közösség mindennapjaiból, vagyis a szövegekben ezek az elemek gyakran negatív példaként jelentek meg. Mindenestere ez az *„egyház és a nép közötti kommunikáció legfőbb csatornája”*,¹⁰ vagyis oda-vissza is működik, azzal, hogy a hittételeket lefordítják közérthetőre, átvesznek példákat a mindennapi vallásosságból. Ezenkívül mivel a prédikáció maga egy hangos felolvasás, magyarázat, szinte már előadás, vagyis idomul a közönséghez ízléséhez, felfogóképességéhez, vagyis *„állandó párbeszéd folyik a hivatalos doktrína és a folklorisztikus tudat között”*.¹¹

2.2. Képzeletvilág és reprezentáció

Jelen munka a vizsgált forrás segítségével a 14. században élő norfolki átlagemberek képzeletvilágát szeretné megragadni. Ezt azért tehetjük meg a kiválasztott forrással, mert, ahogy a későbbiekben erről részletesen szó lesz, a kísértettörténetek feltehetően a környék népi kultúrájából származnak, nemcsak az adott személy, hanem egy közösség az élethez, halálhoz és vallási tanításokhoz való viszonya is tükröződik bennük. Évelyne Patlagean és Jacques Le Goff vélekedése szerint a képzeletvilág reprezentációk összesége, amely a valóságot kreatív módon interpretálja, méghozzá egy olyan szellemi valósággá, melyben a társadalom kollektív képzeletét, tapasztalatait és világképét jeleníti meg.¹²

A képzeletvilág tehát a reprezentáció által jut a felszínre, válik kézzelfoghatóvá. Egy térben és időben meghatározott pontot hoz létre, melyben kifejeződik a társadalom kulturális, szellemi anyaga. Esetünkben csak a társadalom egy kis szegmenséről beszélhetünk, a kutatás tárgya nem általánosság vagy folyamat bemutatása, inkább egy pillanatkép a kor emberének vallási nézeteiről.

Azonban ebben az esetben is figyelembe kell venni az ideológia¹³ és a képzeletvilág kapcsolatát. „A gondolkodást az ideológia strukturálja”,¹⁴ ezzel párhuzamosan pedig az ideológia saját eszmerendszerének terjesztése céljából új jelentéstartalmat rendel a reprezentációhoz, ezzel pedig megváltoztatja a képzeletvilág korábbi formáját.¹⁵

¹⁰ GUREVICS 1987. 20.

¹¹ GUREVICS 1987. 24.

¹² LE GOFF 2012. 9–13.

¹³ Ideológia alatt ebben az esetben – Klaniczay alapján – az egyes világnézetek érdekében születő eszméket és érvrendszereket értem. KLANICZAY 1990. 115–116.

¹⁴ LE GOFF 2012. 10.

¹⁵ LE GOFF 2012. 10–11.

Tehát a 14. századi yorkshire-i átlagember képzeletvilágát reprezentáló tizenkét kísértettörténetben az ideológia, ebben az esetben, az egyház saját érdekei is megjelennek. Szándékuk a purgatórium gondolatának elterjesztése, beillesztése a hétköznapi emberek gondolkozásába és túlvilágképébe. A műfaj vizsgálatánál részletezem, hogy esetünkben ez milyen módon játszódhatott le.

3. Kulturális kontextus: Halottkultusz, szellemek és egyházi dogmák a középkorban

Hogy a szövegeket kultúrtörténeti szempontból kontextusba helyezhessük, érdemes áttekinteni, hogyan viszonyult a középkori társadalom a halál, a halál utáni élet kérdéséhez, és hogy ez milyen dogmatikus kérdésekben nyilvánult meg.

3.1. Halottkultusz

Nem kérdéses, hogy a középkori ember képzeletvilága, ahogy a mindennapjai, kultúrája, általában az élete szorosan összekapcsolódott a keresztény vallással és annak elemeivel. Így tehát az sem kérdéses, hogy a földi élet természetes, megkérdőjelezhetetlen folytatásának tekintették a halál utáni életet. Ez a gondolat épp annyira foglalkoztatta a középkor emberét, mint a ma élőket, és mivel a keresztény vallás túlvilágképe vagy örök boldogságot, vagy örök szenvedést vizionált, a földi élet határozta meg a túlvilágit. Tehát ez nem jelentette, hogy nem féltek a haláltól, sőt ahogy Gurevics fogalmaz, „a halálfélelem megszállva tartotta a középkori embert”.¹⁶

Míg a ma élőket azért foglalkoztatja a túlvilág gondolata, mert nem tudják mi vár rájuk, a középkorban épp ellenkezőleg, a prédikációkból és a papi tanításokból nagyon hatásos, tiszta képet kaptak a túlvilági szenvedésről vagy megváltásról.¹⁷ E nézet szerint az individuum nem hogy nem szűnik meg a halállal, de az érzéseit, szenvedélyeit magával viszi a túlvilági életbe, megjelenik a népi kultúrában és Danténél is.¹⁸ Továbbá nem kizárt, hogy ez a halál után is létező individuum különböző okokból visszatérjen az élők közé.

Figyelembe kell vennünk azonban, hogy a keresztény vallás dogmarendszerének kialakulása több évszázados folyamat eredménye, mely tehát nem volt állandó, kerültek bele új elemek, alkalmazkodva a változó társadalmi, szellemi közeghez. Különösen figyelemre méltó a középkor folyamán, amikor a rendszer még csak alakulóban volt, doktrínái gyakran

¹⁶ GUREVICS 2003. 113.

¹⁷ GUREVICS 2003.113.

¹⁸ GUREVICS 2003. 115.

ellentmondtak egymásnak, végletesen fogalmaztak, vagy fontos kérdésekben nem nyilatkoztak meg.¹⁹

Ahogy sok más, az sem egyértelmű, hogy pontosan hol és hogyan élnek tovább a halottak. Az ítélkezés a lelkek felett általános, ahogy az utolsó ítélet ábrázolásokon látható, és Krisztus második eljövételkor történik, vagy egyéni és rögtön az egyén halála után történik? Gurevics szerint a kettő páthuzamos létezett, nem zárták ki egymást a középkori ember képzeletében, ahogy fogalmaz, „a vallásos gondolkodás nem fél az ellentmondásoktól”.²⁰

Továbbá a középkori népi hitvilágra jelentős hatással volt a pogány hagyaték is. Ebben a természetfeletti lények, ezen belül a visszajáró lelkek gyakran negatív, de nagy hatalmú szereplők voltak és ez a kereszténység elterjedése után is fennmaradt, mivel a pozitív jellegű lények szerepét a keresztény mitológia alakjai vették át.²¹

A halál utáni élet és a holtakhoz való viszony kérdése szintén változott, alakult, és általánosan elmondható, hogy az egész középkorban ellentmondásosan viszonyultak hozzá. Hogy ennek a változásnak az ívét felrajzolhassuk, a vallás alapjaitól, vagyis a Bibliából kell kiindulnunk.

3.2. Szellemek a teológia szerint

A korai egyház ellentmondásosan viszonyul a szellemekhez. A Bibliában csak néhány helyen jelennek meg, legtöbbször csak említés szintjén mint példa a babonaságra. Egy konkrét esetben találkozunk valódi kísértettel, az Ószövetségben egy halottidéző Saul kérésére visszahozza Sámuelet az életbe²², de nem derül ki, hogy konkrétan milyen formában (feltámadt-e, szellemként jelent meg vagy pusztán ördögi ármánykodás történt) és ennek nincs is hatása a történet lényegi mondanivalójára. Maga a feltámadás momentuma, mely központi helyen áll a katolikus vallás ideológiájában, valójában visszatérés a halálból, de ez sem egyértelműen meghatározott formában történik.²³

Az egyházatyák közül Szent Ágoston szerint a holtak közömbösek a földi dolgok iránt,²⁴ azonban a Summa Theologiae szerint Isten engedelmével visszatérhetnek az elhunytak a Földre.²⁵

¹⁹ GUREVICS 2003. 121.

²⁰ GUREVICS 2003. 121.

²¹ PÓCS 2004. 4.

²² Sámuel 1. könyve, 28:3–19.
(<https://szentiras.hu/SZIT/1S%C3%A1m28>)

²³ SCHMITT 1998. 15.

²⁴ BELSEY 2010. 17.

²⁵ FINUCANE 1982. 60.

Az egyház hozzáállása szellemek létezésében vetett hithez a 13. század folyamán változott meg. Stabilizálódott a különbség a bocsánatos és halálos bűnök között,²⁶ vagyis a kárhozat kérdése, dogmatikai szempontból már nem volt olyan egyértelmű, mint korábban. Ez pedig hozzájárult, ahhoz, hogy a 1274-es II. lyoni zsinat először a hivatalos dogmák közé emelje be a purgatórium eszméjét.²⁷ A tisztítótűz gondolata korábban is élt a köztudatban, de ekkor az egyházi kánon részévé vált. Ide kerülnek azoknak a lelkei, akik nem kárhoznak el, de nem is üdvözülhetnek addig, amíg meg nem bűnhődnek és meg nem tisztulnak a bűneiktől.²⁸

Eszmetörténeti szempontból a purgatórium léte összekapcsolta a holtak világát az élőkével, átjárást biztosít a kettő között, az élőknek lehet hatása a holtakra, és a halottaknak lehetőségük, hogy hassanak az élőkre. A kommunikáció a két szint, az élők is a holtak között mindkét oldalról lehetséges volt. A halottjaik sorsáért imádkozhattak, misét mondhattak az élők – ahogy erre buzdították is őket a papok. A halottak pedig visszajárhattak az élők világába²⁹ néha azért, hogy sérelmeikért bosszút álljanak, máskor azért, hogy figyelmeztessék az élőket.³⁰

Ezek után megsokszorozódtak a szellemekről szóló történetek. Az egyház így akarta bemutatni, hogyan szenvednek a bűnösök, hogy miért kell gyónni, a halálból való visszatérés gondolata elterjedt és a népi kultúra részévé vált, összekapcsolódott annak korábbi formájával.³¹

Az 13. századi felívelés tökéletes példája a német ciszterci szerzetes, Heisterbach-i Caesarius *Dialogus miraculorum*³² című munkája, melynek 11. fejezete foglalkozik a szellemek és démonok kérdésével. Az egyházi szándék nyilvánvaló. Az újonnan született purgatórium beépítése a közfelfogásba, melyet maga a dialógus forma már önmagában is alátámaszt.³³

4. A szövegek

A kísértetek megjelenésével foglalkozó középkori források közül tehát számos a purgatórium népszerűsítése végett keletkezett, azonban néha pusztán érdeklődésből³⁴ vagy politikai okokból

²⁶ FINUCANE 1982. 64.

²⁷ LE GOFF 1990. 84.

²⁸ LE GOFF 1990. 175–176.; SIMPSON 2003. 394.

²⁹ GUREVICS 2003. 116.

³⁰ DUBY 2000. 105.

³¹ HILDEBRANT 2016. 14–15.

³² STRANGE 1851.

³³ JOYNES 2001. 47–48.

³⁴ SCHMITT 1998. 59.

is írtak hasonló történeteket. A megmagyarázhatatlannak, természetfelettinek gondolt jelenségek mindig is az érdeklődés középpontjában álltak.³⁵

4.1. Kézirat

A kutatás alapját adó forrás egy, a yorkshire-i Byland ciszterci kolostorában lejegyzésre került kísértethistória-gyűjtemény. A szövegek műfaja vitatott, ezzel részletesebben foglalkozom a következőkben, de annyi előjáróban is megállapítható, hogy a legtöbb kutató szerint prédikációkba beemelhető, tanító jellegű történetekkel, úgynevezett példázatokkal (*exemplum*) van dolgunk.³⁶

A kódex a 12. század végére datálható. Két részből áll, az első 143 fólió Cicero és különböző teoretikus szerzők műveit,³⁷ míg a második rész Honorius Augustodunensis,³⁸ Ivo Carnutensis³⁹ és mások teológiai munkáit⁴⁰ tartalmazza. Továbbá egy rövid jegyzetben írtak gyónás különböző fajtáiról (*de triplici genere confessionis*), ez azért kifejezetten fontos, mert ugyanaz a kéz jegyzete le, mint a kísértettörténeteket.⁴¹

Ezek alapján valószínűleg a szerzetesek retorikát tanultak a kötetben megjelenő munkákból, sőt morális retorikai és doktrinális referenciaként használhatták azt, így az is feltételezhető, hogy a kísértettörténetek sem véletlenül kerültek ide.⁴²

A történeteket a kézirat mindkét részének végére, az üresen maradt oldalakra másolta 1400 körül egy ismeretlen szerzetes.⁴³ A legközelebbi adat róla, hogy II. Károly (1660–1685) megvásárolta egy londoni könyvkereskedőtől, majd II. György (1727–1760) adományozta a British Museumnak, ma pedig a British Library gyűjteményében található.⁴⁴

A szövegeket először M. R. James adta ki eredeti, latin nyelven, *Twelve Medieval Ghost-Stories* címmel a *The English Historical Review*-ban⁴⁵ 1922-ben, majd A. J. Grant fordította angolra 1924-ben, aki további jegyzetek egészítette ki, néhány helyen ellentmondva

³⁵ LE GOFF 1990. 206.; SCHMITT 1998. 161.

³⁶ HILDEBRANDT 2016. 20–22.

³⁷ [ANSELM-CLASSICS](#)

³⁸ *Elucidarium* című műve, melyben enciklopédiaszerűen dolgoz fel teológiai és folklór elemeket VIOLETTE 2017. 127.

³⁹ Ivo Carnutensistől gyónásról és teológiai közhelyekről szóló részletek. HILDEBRANDT 2016. 21.

⁴⁰ Ismert még történet, amelynek a katalógus adja a szinopszist: egy szolga, aki házasságtörésben bűnös, mikor meggyanúsították bűnbánatot tartott és korbácsolta magát, ezáltal a jövőbe látó szellem, aki bizonyította volna a bűnt, elvesztette az emlékezetét. Heisterbach Caesariusnál sok ilyen történet van. JAMES 1922. 420.

⁴¹ HILDEBRANDT 2016. 21.

⁴² HILDEBRANDT 2016. 21.

⁴³ SCHMITT 1998. 142.

⁴⁴ [ANSELM-CLASSICS](#)

⁴⁵ JAMES 1922. 413–422.

James megállapításainak.⁴⁶ A kiadást azért is érdemes figyelmesen vizsgálni, mert James nem professzionális kutatóként látott neki a kiadásnak, hanem pusztán személyes érdeklődésből. Saját, teljesen fiktív kísértethistóriáinak megírásával vált ismertté, melyek később H. P. Lovecraft munkásságára is hatottak.⁴⁷ Azonban a későbbi kutatás bizonyította, hogy a megállapításainak nagy része a bylandi kísértethistóriák kérdésében helytálló.

Legutóbb a Saint Anselm College 2014-es projektje foglalkozott behatóan a forrással, a szöveget újrafordították, és a jegyzeteket új kutatások eredményeivel és új szakirodalmak bevonásával egészítette ki.⁴⁸

Néhány kutató saját címekkel jelöli a 12 történetet, magam viszont James számozást követve fogok rájuk utalni a munkában. Többnyire néhány bekezdés hosszúságúak, de több oldalas, illetve néhány mondatnyi is van.

4.2. Műfaj

A kutatók között, mint arra fentebb utaltam, nincs egyetértés azt illetően, hogy milyen irodalmi műfajba sorolhatók a történetek. Véleményem szerint érdemes áttekinteni ennek a vitának a menetét, azonban, mivel tizenkét nagyon eltérő történetről van szó, és ezeket sem elválasztani nem lehet egymástól, sem összefüggő korpuszként nem kezelhetők, el kell fogadnunk, hogy a jelen kutatás is csak vélekedéseinek adhat hangot a kérdésben.

Mark Hildebrandt kutatásában röviden, de pontosan foglalta össze a legfontosabb kutatók álláspontjait és érveit. Ez alapján alapvetően azt kell eldönteni, hogy a szövegek a didaktikus példázat (*exemplum*) vagy inkább a néphagyományban élő történet kategóriába tartoznak.⁴⁹

Azonban, mivel az író maga nem határozta meg sem a szövegek műfaját sem a lejegyzés célját, fel kell tennünk a kérdést, hogy egyáltalán van-e létjogosultsága annak, ha a kutatás ezt utólag teszi meg, sőt, még jelentőséget is tulajdonít neki. A kutatók között egységes álláspont, hogy a szövegekben a klérus tanításai és a népi kultúra elemei keverednek. A kérdés az, hogy az egyházi dogmák annyira meghatározták-e az emberek gondolkozását, hogy a szellemekről szóló egyházi tanítások beépültek a folklór történetekbe (a népi kultúra magába olvasztotta a dogmát) vagy az egyház tudatosan használta fel a népi elemeket, amit aztán saját tanításának részévé tett. Előbbi esetben a műfaj szempontjából a néphagyományban élő folklorisztikus történettel van dolgunk, utóbbiban pedig didaktikus példázattal. Így tehát a műfaj

⁴⁶ GRANT 1924. 363–79.

⁴⁷ LOVECRAFT 1945.

⁴⁸ [ANSELM-CLASSICS](#)

⁴⁹ HILDEBRANDT 2016. 19.

meghatározásának van ugyan szerepe a középkori világkép vizsgálatának szempontjából, de csak azért, mert a műfajt a szerző szándéka határozta meg, jelesül az, hogy a szövegekkel okítani akart, vagy pedig pusztán saját vagy mások szórakoztatására, esetleg etnológiai érdeklődésből jegyezte le.

Mivel ezt ő maga nem közli, meg kell vizsgálnunk egy másik talán még fontosabb kérdés, amely az író céljainak megismeréséhez vezet, azt, hogy változtatott-e a történeteken vagy sem. Tény, hogy a szövegekben megjelennek egyértelműen egyházi, tanító jellegű tételek, mint a purgatórium és szerepe, mindazonáltal nem tudjuk, hogy az az író saját hangja-e, vagy ezt is gyűjtötte, és ez már a beépült a nép tudatába olyannyira, hogy saját folklórjában is megjelenik.

Adams a történetekben a klérus tanításának, a népi kultúrára gyakorolt hatását látja, ahogy a hittételeket a laikusok magukévá tették és saját kulturális produktumukká alakították.⁵⁰ Ebben az esetben azonban el kellene fogandunk, azt a hipotézist, hogy a szövegek a népi kultúra leképeződését egy az egyben mutatják. Vagyis a szerző, miközben lejegyzete, semmit nem vett el és nem rakott hozzá, nem a maga szájíze szerint fogalmazott, hanem pontosan úgy, ahogy az elbeszélőktől hallotta.

Ezzel szemben álló érvelés, hogy a szövegekben megmutatkozó hittételek azt mutatják, ahogy az egyházi ideológia saját szolgálatába állította a népi kultúrát. A katolikus egyház tagjai, ahogy korábban utaltam rá, felhasználtak a prédikációikban olyan elemeket, amelyekkel könnyítették a megértést, és egyben a saját ideológiát beépítsék az átlagember tudatába.⁵¹

Véleményem szerint a forrásból pusztán a motívumok, elemek, narratívák keveredése látható. A szerző nem helyettesítette az egyik képet a másikkal, hanem egymás mellé helyezte őket, némely esetben szó szerint, ahogy ez a későbbiekben látható lesz. Bár a szövegek közül van olyan, amely önmagában állva egyértelmű utat mutatna a kérdés tisztázásához, de ha a gyűjteményt összeségében vizsgáljuk, és ebben az esetben kétségtelenül így kell tennünk, akkor a fenti lehetőségek közül egyik sem és mindkettő igaz. A szerző, hol egyértelműen oktatja az olvasóját, hol azt bizonyítja, hogy a nem teljesen egyértelmű hittételek is általános tudásnak számítanak.⁵² A pogány skandináv, folklór, illetve az egyházi tanítás keveredik, és Gurevics állítása ismét helytálló, „a középkori gondolkodás nem fél az ellentmondásoktól”.⁵³

⁵⁰ Adams odáig megy, hogy kijelenti, az egyházi tanítás laikus képzeletvilágban történő meggyökeresedését jelzik a vad hajszasorán megjelenő állatok, amik az egyháznak tett adományokat testesítik meg. ADAMS 2007. 29.; FINUCANE 1982. 84.

⁵¹ LE GOFF 2012. 9–13.

⁵² Sem a laikusok, sem a klérus nem beszél a saját hangján. SIMPSON 2003. 400.

⁵³ GUREVICS 2003. 121.

4.3. Szerző

Nagyon fontos része lehetne a vizsgálódásnak a szerző bemutatása, azonban arról a személyről, aki a szövegeket lejegyezte semmilyen információval nem rendelkezünk. Személye nem azonosítható be, a bylandi szerzetesek között még úgy sem, hogy tudjuk, a mű keletkezésekor körülbelül tízen lehettek összesen.⁵⁴ Mivel a történetekhez nem tartozik előszó, sem befejezés, vagy közbeékelte szöveg, nem valószínű, hogy kérésre vagy megbízásra jegyezte le szerzője, erről valószínűleg tett volna említést. Tehát az író személyére, műveltségére, motivációjára vagy céljaira csak a szövegekből következtethetünk.⁵⁵

A történetek szövege alapján vagy a helyi szóbeszédet örökítik meg (*dicitur, referunt, aliqui*), vagy a régi öregek elbeszéléseit (*veteres, seniores, antiqui*), de általában a példázatok íróival ellentétben ő nem nevezi meg konkrétan az informátorait, és nem ad egyházi biztosítékot a történetekhez, ezért azok szabadabbak. Schmitt állítja, hogy ügyel arra, hogy ne adjon hangot a magánvéleményének,⁵⁶ azonban épp ellenkezőleg, több alkalommal is hangot ad személyes véleményének vagy érzelmeinek.⁵⁷

Lényeges elem, hogy mivel olyan történeteket ír meg, amelyek másokkal történtek meg, a lejegyző saját hangja kevésszer érhető tetten. Abból a néhány esetből, amikor kiszól a történetből,⁵⁸ arra következtethetünk, hogy maga is értelmezte a hallottakat, egy számára rejtélyes, félelmetes dolgot a saját hitrendszerében próbált magyarázni.⁵⁹ Vagyis a szellemek azért jelennek meg, mert egyes bűneik nem nyertek megbocsátást.⁶⁰ Itt azonban további

⁵⁴ [HISTORY OF BYLAND ABBEY](#)

⁵⁵ Egyetlen kivétel a kutatásban Collins, aki azt feltételezi, hogy a történetek megírásával a szerző célja a hogy a rivális apátság, Newburgh fennhatóságát a bűnnel azonosítsa. SIMPSON 2003. 395.

⁵⁶ SCHMITT 1998. 142–143.

⁵⁷ „*Misereatur ei omnipotens, si tamen fuerit de numero saluandorum.*„ (IV.) [ANSELM-CLASSICS](#)

„*Item est mirabile dictu quod scribo.*„ (V.) [ANSELM-CLASSICS](#)

„*Ex quo colligitur quod fuit spiritus desiderans magnaliter coniurari et efficaciter adiuuari.*„ (VIII.) [ANSELM-CLASSICS](#)

„*Sed credo quod hoc diuorcium displicuit valde deo.*„ (XI.) [ANSELM-CLASSICS](#)

⁵⁸ „*Absit quod ego taliter scribens sim in aliquo periculo, quia sicut audiui a senioribus ita scripsi. Misereatur ei omnipotens, si tamen fuerit de numero saluandorum.*„ (IV.) [ANSELM-CLASSICS](#)

„*Item est mirabile dictu quod scribo.*„ (V.) [ANSELM-CLASSICS](#)

„*Ex quo colligitur quod fuit spiritus desiderans magnaliter coniurari et efficaciter adiuuari.*„ (VIII.) [ANSELM-CLASSICS](#)

„*In his omnibus ostendit se deus cum nil malum est impunitum remuneratorem iustum et cum nil bonum a conuerso irremuneratum.*„ (IX.) [ANSELM-CLASSICS](#)

„*Sed credo quod hoc diuorcium displicuit valde deo.*„ (XI.) [ANSELM-CLASSICS](#)

„*Peto tamen veniam si forte offendi in scribendo contra veritatem.*„ (XII.) [ANSELM-CLASSICS](#)

⁵⁹ SIMPSON 2003. 399.

⁶⁰ Nem mindig egyértelmű, hogy miért, nem gyónta meg őket vagy valamiért nem kapott feloldozást. A leggyakoribb bűnök a gyilkosság, lopás, hamis eskü, örökség elcsalása, vadházasság, egy esetben még életében kiátkozták a szellemet. SCHMITT 1998. 143.

problémát vet fel a kérdés, hogy a szövegek az ő saját értelmezését tükrözik vagy azoknak a beszámolóit, akiktől hallotta őket.⁶¹

Minden bizonnyal maga is hitte, hogy amit leír, megtörtént, de voltak fenntartásai azzal szemben, hogy ilyen módon történhetett.⁶² Többször kijelenti, hogy úgy írja meg a történetet, ahogy az idősebbektől hallotta, és az is megfigyelhető, hogy ő maga is tartott a történetben elbeszélt lények erejétől.⁶³

A történetek narratív struktúrája sem egyezik, a hosszabbakban komolyabb a cselekmény, és több estében tömeges számú kísértetről van szó (két-három, 15, 30). Bár ezek közül mindegyik ébren tapasztalt jelenés, az álomban megjelenő kísértet általában gyakoribb.⁶⁴

4.4. A szövegek keletkezése

A kutatás az 1400-as évek legelejére teszi a szöveg keletkezését, azonban ehhez csak egyetlen konkrét adat áll rendelkezésünkre, a II. szöveg II. Richard uralkodását (1377–1399) jelöli meg az esemény időpontjának.⁶⁵ Akármelyik elméletet fogadjuk el motivációnak vagy műfajnak, az biztos, hogy a történetek a lejegyzéshez képest korábban keletkezhettek. Az, hogy a szerző idősekként vagy öregebbekként jelöli meg a forrásait, arra enged következtetni, hogy néhány generációnyi különbség is lehet a lejegyzés és a szövegek keletkezése között.⁶⁶ Azonban azt is figyelembe kell venni, hogy „*az idősektől halottam*” frázist gyakran használják a mondanivaló megerősítésére, különösen, amikor valami hihetetlen dologról van szó.

Mivel a szövegek különböző történeteket más módokon mondanak el, feltételezhető, hogy ezek sem egy időben keletkeztek, ezért egyfajta sorrendiséget állíthatunk fel, amely példázhatná a kísértethistóriák, kísértetek szerepének alakulását a képzeletvilágban. Ehhez minden információt fel kell használnunk a szövegekből, és így is nagyon feltételes sorrend állítható fel. Egyrészt használhatjuk a szövegekben megjelenő utalásokat esetleges társadalmi, történelmi eseményekre. Másik módszerként elhelyezhetőek a kísértetekről alkotott képek a II. lyoni zsinat előttre vagy utánra, az alapján, hogy a dogmatikus purgatórium kép mennyire élesen jelenik meg a szövegben.

Nagyon hasonló és egyben ellentmondó szöveg William of Newburgh művének a *Historia Rerum Anglicarum*nak a *Prodigiosa* című fejezete. A forrás, bár Angliában és azon

⁶¹ A szerzőre utalhatnak még a rövid összefoglalók vagy címek a szövegek elején.

⁶² „*Peto tamen veniam si forte offendi in scribendo contra veritatem.*” (XII.) [ANSELM-CLASSICS](#)

⁶³ „*Absit quod ego taliter scribens sim in aliquo periculo, quia sicut audiui a senioribus ita scripsi. Misereatur ei omnipotens, si tamen fuerit de numero saluandorum.*” (IV.) [ANSELM-CLASSICS](#)

⁶⁴ SCHMITT 1999. 143.

⁶⁵ „*De mirabili certacione inter spiritum et viuientem in tempore regis Ricardi secundi.*” (II.) [ANSELM-CLASSICS](#)

⁶⁶ [ANSELM-CLASSICS](#)

belül is Yorkshire-ben született, nem mesze Bylandtól, de a 12. században, még a purgatórium eszméjének kialakulása előtt.⁶⁷ Tehát más, korábbi teológia álláspontot képvisel a szellemekkel kapcsolatban, de lényegét tekintve William műve általános, ősi hitet jegyez le, amit aztán beillesztett az vallásos közegbe, a sátán munkájának tekintve a visszatéréseket.⁶⁸

Nem egyértelmű, hogy ismerte-e a szöveget az író, szövegszerű egyezés nincs, viszont hasonlóan ábrázolja a kísértetek külsejét és tulajdonságait, jellemét, viselkedését, jellemzően a skandináv mitológiából származó sétáló halott, a *draugar* tulajdonságait használva.⁶⁹

4. 5. A szövegek elemzése

Mivel a kísértetekről szóló történetek számának megnövekedése a purgatórium-eszme terjedésével függött össze, az elbeszélések gyakran strukturálisan hasonló felépítésűek. A bylandiek esetében is ez a helyzet, a 12-ből kilenc történet többé kevésbé beilleszthető az alábbi szerkezeti vázba: Élő ember találkozik egy halottal. Az élő személy keresztet vet, vagy a Szentháromsághoz fordul, hogy elhárítson minden lehetséges kárt, amelyet a jelenés okozhat. Ezután konjurálja a halottat, vagyis leegyszerűsítve megidézi őt, hogy mondja el a nevét, vándorlásának okát és a lehetséges feltételét a feloldozásnak. Ezt követően az élő személy megsegíti a halottat, aki aztán nyugalmat talál.⁷⁰

Kijelenthető, hogy azok, amelyek ezt a sémát követik, illeszkednek az egyház által terjesztetni kívánt tételbe, és azok, amelyekben ez a sor megszakad, vagy teljesen máshogy épül fel a történet, azok inkább a népi hiedelemvilágból származnak. Persze, ahogy látni fogjuk, mindegyik részletben keverednek az egyházi és a folklór elemek.

A történetek sokféleképp lehetne kategorizálni, a könnyebb átláthatóság kedvéért a továbbiakban három csoportot különböztetek meg, az alapján, hogy milyen sorsra jutottak a bennük szereplő kísértetek. Az első kategóriában azokat a történeteket vizsgálom részletesen, amelyekben a lélek feloldozást nyer, és ezáltal a kísértet földi bolyongása véget ért. (I., II., III., VI., VII., IX.) Míg ezek többnyire beilleszthetők a fenti sémába külön csoportként vizsgálándók azok, amelyekben különböző okok miatt nem történt feloldozás (IV., V., VIII., XII.), vagyis ezek a történetek közelebb állnak a néphithez. Illetve van két olyan történet, amelyek egyik

⁶⁷ JOYNES 2001. 123–124.

⁶⁸ SIMPSON 2003. 394.

⁶⁹ SIMPSON 2003. 390. Egyetlen kiugró példa van, amiben a testtel nem a hagyományos módon bánnak (vágják fel és égetik el), hanem a püspök parancsára, aki nem támogatja a korábbi eljárást és vizsgálatot indít, és a test mellé temetik a feloldozást. Utal arra, hogy korábbi írásokban nem talált ilyen kísértésekre vonatkozó adatot, ezért feltételezi, hogy ezek saját korának jellemzői. SIMPSON 2003. 391–392.

Fontos rámutatni, hogy a vizsgált forrás Anglia azon részéről származik, melyet a vikingek a 9. és a 11. század között birtokoltak (Danelaw), ezért a pogány hagyomány még erősebb hatása figyelhető meg. KATUS 2014. 160.

⁷⁰ HILDEBRANDT 2016. 17.

kategóriába sem sorolható, sőt mindkettőben nagyon látványos motívum jelenik meg, ezért is érdemes külön kezelni őket (X., XI.).

Hozzá kell tennem, hogy a történetek logikailag nem kapcsolódnak össze, így nehéz összefüggő korpuszként kezelni őket, viszont semmiképp nem értelmezhetők a gyűjtemény alkotta kontextus nélkül. A legtöbb esetben utalni fogok a szövegek közötti hasonlóságokra vagy különbségekre, és a legfontosabb folklór elemeket önállóan is vizsgálom, egyrészt általánosan másrészt a forrásban való szerepük alapján. A csoportosítás egyúttal igazolja, hogy az egyes szövegek bár eredetileg egymástól függetlenül keletkezhettek a közösség képzeletvilága és kulturális közege alakította.

4.5.1. – Az 1. csoport

Tehát az első kategóriába sorolt történetekben a kísértet célja a saját üdvözülésének biztosítása, különböző módokon próbálja rávenni az embereket, hogy segítsenek neki. Az élők is eltérő módokon reagálnak, viszont mindegyikben megjelenik a konjurálás folyamata.

Nehézséget jelent, hogy miként határozzuk meg ennek a pontos jelentését. Ha a megjelenését csak ebben a tizenkét történetben vizsgáljuk, leginkább igézés, varázslás, kántálás jelentés tűnik helyesnek, de ha az isteni segítségkérés formában fordítjuk, talán közelebb áll a lényegi jelentéshez.⁷¹ Ezen kívül a szót közösen tett esküre, egyetértésre, egyesülésre is használták.⁷²

I.

Az első történetben Ryeuallnál egy munkás konjurált egy alakváltó szellemet, aki végül segített neki babot cipelni.⁷³

A nagyon specifikus helymegjelölések ellenére sem az élő, sem a halott nevét nem tudjuk meg a történetből, és nincs is üres hely kihagyva a név számára a kéziratba, mint más hasonló esetekben.⁷⁴

Az alakváltó szellem önmagában nem kirívó jelenség, a bylandi kísértetek gyakran képesek az alakváltásra. Sokkal érdekesebb ez esetben a forma, amit választ, ló után szénaboglya alakjában jelent meg, amelynek fény világított a közepén, feltehetően a purgatórium tüzeire utalva.⁷⁵

⁷¹ DU CANGE 1883. 507–508.

⁷² FINÁLY 1884. Továbbiak l. alább.

⁷³ [ANSELM-CLASSICS](#)

⁷⁴ Továbbiak erről: Kihagyott nevek

⁷⁵ [ANSELM-CLASSICS](#)

Ez az egyetlen történet, amiben a jelenés aktívan, fizikai segítséget nyújtott az élőknek, nem csak információval vagy jó tanáccsal szolgált, ez pedig azért is különleges, mert jelen esetben ez nem volt feltétele a feloldozásnak.⁷⁶

A Saint Anselm College kutatása szerint a történetben nagy jelentősége van a lóbab szerepének, elsősorban mert fontos táplálék volt a nép körében,⁷⁷ viszont Schmidt azt is hozzáteszi, hogy a növényt a halállal társították, és a halottak⁷⁸ elveszett lelkének is tekintették, ezért például Mindenszentekkor ezt fogyasztották.⁷⁹

A történetben a tűz és víz szimbóluma is jelen van, azonban a víz sokkal hangsúlyosabb. A jelenés nem léphette át, mikor odaértek, szó nélkül eltűnt. A folyó szimbolikus határt jelentett az élők és a holtak világa között,⁸⁰ vagyis a szellem azért nem tudott átkelni a folyón, mert még az élők között kellett megváltást találnia. Elterjedt nézet az is, hogy a víz a tisztaságot jelképezi, a jelenés pedig még bűnös, mások szerint a víz minden élet forrása, a halottak ezért tartottak tőle.⁸¹

II.

A második történetben egy Snawball⁸² nevű szabó a Gillyngből Ampliforth-ba vezető úton harcolt egy alakváltó szellemmel, akit konjurált, majd segített neki, hogy megkapja a feloldozást a bűneiért.⁸³

Ez a szöveg több szempontból kiemelkedő, ez a leghosszabb, a legrészletesebb és a struktúra felépítését tekintve is sokban különbözik a többitől. Önálló történetként is megállná a helyét, sőt sok olyan részlet vagy magyarázat merül fel benne, amely a többiből kibogozhatatlan lenne. Első és legfontosabb ilyen részlet, hogy ez az egyetlen olyan szöveg, amiben viszonylag konkrét időmegjelöléssel találkozunk, a történet II. Richárd király uralkodása idején, azaz 1377–1399 között játszódik.

A yorki pap vonakodása a felmentéstől és a behívott tanácsadók száma az ügy fontosságáról tanúskodik, James elmélete szerint nem maga az ügy, hanem a visszatérő halott személye lehetett fontos, ezért nem adja meg a nevét.⁸⁴ Ha valóban kiemelt ügyről vagy

⁷⁶ Hasonlóan a hatosban az ellopott kanalak, és a kilencesben a hat krajcár visszaszolgáltatása.

⁷⁷ [ANSELM-CLASSICS](#)

⁷⁸ SCHMITT 1998. 144.

⁷⁹ [ANSELM-CLASSICS](#)

⁸⁰ SCHMITT 1998. 144.

⁸¹ [ANSELM-CLASSICS](#)

⁸² A „Hógolyó” név egy sötét hajú férfi kis kopasz foltjára utal, szarkasztikus értelemben írta le a szerzeteseket.

[ANSELM-CLASSICS](#)

⁸³ [ANSELM-CLASSICS](#)

⁸⁴ JAMES 1922. 415–416.

személyről volt szó, az magyarázná, hogy miért csak ebben a történetben van pontos idő megjelölés.

A szerző sokszor adta meg a szereplők nevét keresztnév és vezetéknév formájában,⁸⁵ de sokszor csak a keresztnévet, illetve a várost vagy helyet, ahonnan származtak.⁸⁶ A visszatért halottak nevével a továbbiakban részletesen foglalkozom, ezzel a szöveggel kapcsolatban James emeli ki, hogy a szerző nagyon igyekezett eltitkolni a nevet, az esetleg tiltakozó rokonok miatt, azonban számomra látványosabb a bűn megnevezésének titkolása.⁸⁷

Skemer munkájában hangsúlyozza, hogy ebben a történetben a feloldozáshoz, az ezt bizonyító irat is szükséges.⁸⁸ A már elhunytak számára a szeretteik vehették meg ezeket a cédulákat, hogy ezzel lerövidítsék a purgatóriumi büntetést vagy, hogy megbocsátsák azokat a bűnöket, amiket az utolsó gyónásuk után követtek el.⁸⁹

A szabó saját bűneinek említésekor a szellem egy tengeren túli háborúra utal, amely valószínűleg az angolok és a franciák közötti százéves háború, annak is a Caroline-háború szakasza lehetett.⁹⁰

A Saint Anselm College értelmezése szerint a szabónak saját tettei miatt el kellett költöznie.⁹¹ Azonban nem egyértelmű, hogy a szellem érdekében elkövetett vétkei (sírkiadás, kommunikálás) miatt kiközösítette volna a közösség, vagy a szellem hálából könnyíteni akarja az életét.⁹² A szövegből leginkább arra lehet következtetni, hogy az emberek háborgatnák, hogy megtudják a szellem nevét, akiknek segített, ezért kell elmennie.⁹³ Ugyanis a kísértet meg is esketi Snawballt egy kőre, hogy soha senkinek ne beszéljen, sem a bűnről, amit elkövetett, sem a csontjai helyéről.⁹⁴

Kiemelésre méltó védőmotívum vagy momentumok, illetve átkok is megjelennek ebben a szövegben, mint például hogy a szabó maga elé helyezte „*a kardja kereszt*”-jét. Ez a kard markolatának kereszt alakjára vonatkozhat, amelyet a szabó védelem céljából emelt fel.⁹⁵

A szöveg szerint, védelmet jelenthetett a szellemek ellen János evangéliuma, melynek első része Isten erejéről szól és ezért is volt fontos védelmező motívum ennek olvasása vagy

⁸⁵ II., III., IV., IX. ANSLEM-CLASSIC

⁸⁶ III., IV., VIII., XII., Egyes kutatók szerint, itt inkább a helynév hiányzik. [ANSLEM-CLASSIC](#)

⁸⁷ JAMES 1922. 415.

⁸⁸ SKEMER 2006. 69.

⁸⁹ SKEMER 2006. 226.

⁹⁰ [ANSELM-CLASSICS](#)

⁹¹ [ANSELM-CLASSICS](#)

⁹² „*Sed si manseris in tali loco eris diues et in tali loco eris pauper, et habes aliquos inimicos.*” [ANSLEM-CLASSIC](#)

⁹³ „*Maxima culpa tua est causa mei. Cui viuis Quo modo et qualiter hoc? Dixit Quia populus peccat de te menciens et alios mortuos scandalizans et dicens Aut est ille mortuus qui coniurabatur aut ille vel ille.*” [ANSLEM-CLASSIC](#)

⁹⁴ [ANSELM-CLASSICS](#))

⁹⁵ SKEMER 2006. 69.

hallgatása. Ezen kívül a misén való részvétel és az úrvacsora is megvédte volna az éltől attól, hogy a szellem teljes erejével jelenjen meg neki.⁹⁶

A tűz látványának részben védő részben ártó hatás tulajdonítható a szöveg alapján. James olyan dán népmesékből hoz fel példákat, melyekben a tűzbe nézés meg kell, hogy előzze a bármilyen, ember alkotta fénnel való találkozást.⁹⁷

Védelmet szolgált a feliratos amulett vagy talizmán, ez valószínűleg bizonyos szentírási részeket vagy más, a középkori katolikusok számára fontos szavakat tartalmazott (*titulum triumphalem*⁹⁸). Lehetséges, hogy a papok adták neki ezeket az amuletteket, mivel mindenképp írástudó kellett a létrehozásukhoz.⁹⁹

Az éjszakai félelmek, amelyek ellen szükséges a talizmán, a XII. és XI. történetben is megjelennek. Ez a kifejezés a Vulgátában, a Zsoltárok könyvében¹⁰⁰ és az Énekek énekében¹⁰¹ is benne van, itt lehet ember és természetfelettitől való félelme is.¹⁰²

A szellem azt mondta a szabónak, hogy a legjobb feliratos amulettjeit használja betegségének gyógyítására.¹⁰³ Ez a második alkalom, hogy egy szöveget valaki feje mellé kell helyezni a maximális hatás érdekében állítja a Saint Anselm College kutatása,¹⁰⁴ azonban az első esetben a feloldozásról¹⁰⁵, itt pedig a talizmánról van szó.

A szabó, a találkozásra készülve motívumokat rajzolt a földre, ám nem tudjuk meg hogy ezeket a szellem esetleg a papok javaslatára tette, vagy saját elképzelései miatt. A mágikus körök alkalmazása a szintén ismert gyakorlat volt a nekromanták körében, ám ebben az esetben

⁹⁶ SKEMER 2006. 87. Finucane szerint, csak az első vers elmondása jelent védelmet. FINUCANE 1982. 64.

⁹⁷ Az általános elképzelés szerint ez az ember által létrehozott fény (lámpás), szemben a természet (Nap) által létrehozott fénnel. [ANSELM-CLASSICS](#)

James ezt a gondolatot a hasonló témájú dán mesékhez kapcsolja: „Miután látott egy fantomtemetést, az ember elég bölcs volt ahhoz, hogy a kályhához menjen, és a tüzet nézze, mielőtt (gyertya vagy lámpa) fényt látott volna. Mert ha az emberek bármi ilyesmit látnak, akkor megbetegszenek, ha nem gyűjtenek előbb tüzet.” „Ha bármi természetfelettit látsz, kukucskálj át az ajtón, mielőtt bemennél a házba. Látnod kell a fényt, mielőtt a fény lát téged.” „Amikor hazajött, megkérte a feleségét, hogy oltsa el a fényt, mielőtt bement, de nem tette, ezért annyira beteg lett, hogy azt hitték, meghal.” JAMES 1922. 415–416. (Saját fordítás)

Hogy a tűz látványa bajt okoz lesz elterjedt nézet Caesarius idején is. Továbbiak erről: VIOLETTE 2017. 119.

⁹⁸ Ez Jézusnak a keresztfőre feszített címére utal. A cím INRI, jelentése: „Názáreti Jézus, a zsidók királya”. Ez egy nagyon gyakori kifejezés a vallási amulettekre és a feliratokra ebben az időben. SKEMER 2006. 69.

⁹⁹ SKEMER 2006. 70–71. Ezért furcsa, hogy a szabó elszakítaná, amit kapott, és még furcsább lenne, ha kettőt kapott volna.

¹⁰⁰ Zsoltárok könyve 90:4 Mert ezer év előtted annyi, mint a tegnapi nap, amely elmúlt. Vagy annyi, mint egy éjjeli őrálás. 90:5 Hamar elragadod őket, olyanok, mint a reggeli álmok, mint a sarjadó fű, Szent István Társulati Biblia. 2018. Szent István Társulati Biblia Online. (<https://szentiras.hu/SZIT/Zsolt90>)

¹⁰¹ Énekek éneke 3:8 Mindnek kardja van, és jártasak a harcban, oldalukon a kard az éj rémei ellen., Szent István Társulati Biblia. 2018. Szent István Társulati Biblia Online. (<https://szentiras.hu/SZIT/%C3%89n3>)

¹⁰² [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁰³ SKEMER 2006. 70.

¹⁰⁴ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁰⁵ „...absolucionem inscriptam in quadam cedula...” [ANSELM-CLASSICS](#)

Kieckhefer szerint is túlmutat az egyházi alkalmazáson, inkább népi elem, boszorkányoknál is megjelent.¹⁰⁶ Különösen fontos, hogy a szellem csak arra szólította fel, hogy viselje (feltehetően arra a talizmánra utalt, amire ezeket írták) a négy evangélista és a győzelem, vagyis Jézus jelét. A körbe ereklyéket és vallási szövegeket rakott. A tárgyak apotróp jellege azt sugallja, hogy ez a rituálé nem a szellem megidézésére szolgált, hanem a saját védelmére, ugyanis legutóbbi találkozásnál súlyosan megsebesült.¹⁰⁷ A vizuális ábrázolás problémáit A. J. Grant munkája oldja fel.¹⁰⁸

A szellem nagyon akkurátusan megjelölt egy követ, amivel a szabónak le kellett mosnia magát. Jean-Claude Schmitt úgy véli, hogy ez még a holló által ejtett seb gyógyítására vonatkozik, és zsarolásként értelmezi, szerinte a szellem csak akkor abban az esetben mondta volna el, ha megkapja a feloldozást.¹⁰⁹ A Saint Anselm College kutatásában feltételezik, hogy nem gyógyítható a seb a hagyományos módszerekkel.¹¹⁰

A kettesben megjelenő számoknak Skemer szerint van jelentősége a katolikus numerológiában. A kilences, mint a három négyzete a szentháromságra utal, a húsz pedig a Krisztusi magasság (*mensura/longitudo Christi*) lehet, ami fontos védelmező szám, a gonosz a szerencsétlenség és a halál elleni védelemre használták.¹¹¹

Az Saint Anselm College projektjében rámutatnak, hogy mikor a szellem választási lehetőséget kínált,¹¹² az sokkal inkább ultimátum, azonban, nem igaz, hogy ez lenne az egyetlen Byland-történet, ahol a szellem megátkozza az embert. Hasonló történik a XII.-ben, ahol a kísértet kijelentette, hogy nem csak örökké kísérteni fogja a testvérét, hanem mikor az meghal, át kell vennie a helyét.¹¹³

A szabó szomszédja először ragaszkodott hozzá, hogy elkísérje őt, mikor a szellemmel találkozik, majd mikor indulni készültek, visszakozik. James úgy fogalmaz, hogy a szomszéd elvesztette a hirtelen támadt bátorságát, mikor megtudta, miről is van szó pontosan, ezzel

¹⁰⁶ KIECKHEFER 1997. 170–171.

¹⁰⁷ [ANSELM-CLASSICS](#) Hasonló védelmező körökkel Heiserbach-i Caesariushál is találkozhatunk, de nála csak démonoktól védik az élőket. STRANGE 1851.

Apotróp tárgy a monília James alapján olyan ereklyetartók, amit az ember viselhet, feltehetően ékszerként. JAMES 1922. 417.

A „gyógyító szavak” pedig a betegek gyógyításával és a bűnből való kiűzéssel kapcsolatosak. SKEMER 2006. 90.

¹⁰⁸ GRANT 1924. 368.

¹⁰⁹ SCHMITT 1998. 144. További kérdés, hogy van-e szerepe a kőnek. Esetleg ugyanaz, amire korábban esküt tett?

¹¹⁰ [ANSELM-CLASSICS](#) Lehetséges, hogy a szellemmel való találkozás miatti betegség megelőzésére szolgálna, de tudjuk, hogy sokáig beteg volt a találkozás után.

¹¹¹ SKEMER 2006. 142–143

¹¹² „et ex duobus vnum eligas. Aut redeas ad me tali nocte solus, referens responsum de hiis que dixi tibi et docebo te quomodo sanaberis, et ne timeas visum ignis materialis in medio tempore.” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹¹³ „Si ambulaueris imperpetuum nolo predictas cartas redonare. Cui respondit illa ingemiscens. Iudicet deus inter me et te ob quam causam. Scias ergo quia vsque ad mortem tuam minime requiescam. vnde post mortem tuam tu peragrabis loco mei.” [ANSELM-CLASSICS](#)

némileg egyetért a Saint Anselm College kutatása is, azonban kiemeli, hogy éppen ez a drasztikus változás mutatja, hogy a védelme adó amulett és az éjszakai félelmek milyen nagy hatást gyakoroltak az emberre.¹¹⁴ Ezzel szemben én azt az összefüggést emelném ki, hogy a szellem kifejezetten megtiltotta, hogy bárki élő elkísérje a szabót, mikor találkoznak. És jöllehet a szöveg utal arra hogy a szabó csak azért szólt indulás előtt a szomszédnak mert az megeskette, még így is furcsa, hogy jobban félt az esküszegéstől, mint annak a szellemnek a közvetlen bosszújától, akivel találkozni készült.

Véleményem szerint a II. szöveg alapján megállapítható, hogy nem minden szellemet lehetséges megváltani, az ugyanis függ a bűne nagyságától.¹¹⁵ Feltehetően itt a szerző igyekezett átadni a bűn és feloldozás dogmatikai összefüggéseit a közösségnek. Továbbá a kövel való mosakodás is ide tartozik, ugyanis annak mibenlétét magától a szellemtől ismerjük meg, bár a helyzet pontos az okára nem derül fény.¹¹⁶ A kő használata valószínűleg a népi kultúra része, feltehető, hogy a szerző ezt nem a híveknek akarta elmagyarázni, inkább saját maga számára volt ismeretlen. Ez valószínűleg a lény a túlvilágon szerzett tudásának része, akárcsak a szabó bűneinek vagy egy másik élő lakóhelyének ismerete, továbbá kiegészül valamilyen szintű természetfeletti hatalommal is, lévén képes megátkozni az élő. A szellem különleges képességekkel vagy tudással történő felruházása többször is megjelenik a korpuszban, de nem általános. Rámutat, hogy a túlvilágról való visszatérés esetében a lények képesek innen tudást vagy hatalmat magukkal hozni a Földre, ez pedig tovább növeli a misztikumot és korlátlan hatalmat, amelyet a középkorban túlvilágról alkotott képhez társítottak.

Mindezekén túl a közösség alapvető tudásán kívül eső elemek közé tartozhat a mise kérdése is, amellyel kapcsolatban hangsúlyos a részvétel kötelezettsége, ugyanis az megvédi az élőket a szellemmel való találkozástól. Ez nyilván az egyház hangjaként értelmezhető, ahogy próbálja sajátos szankciókkal rávenni az embereket a mise látogatására, továbbá arra is kitér két

¹¹⁴ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹¹⁵ „*Iterum inquisitus de statu eorundem asseruit quod unus illorum erat secularis et bellicosus et non fuit de ista patria, et occidit mulierem pregnantem et non habebit remedium ante diem iudicii, et videbis eum in figura bouiculi sine ore et oculis et auribus, et nullatenus quamuis coniuretur poterit loqui. (...) Quibus discedentibus ab inuicem predictus surdus et mutus et cecus bouiculus ibat cum viuento vsque ad villam de ampilford, quem coniurauit omnibus modis quibus sciuit, sed nullo modo potuit respondere.*” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹¹⁶ „*Tu ergo vadas ad torrentem talem et inuenies lapidem latum quem eleues et sub illo lapide capias petram arenaciam. laues eciam totum corpus cum aqua et frica cum petra et sanaberis infra paucos dies.*” (Fordítás tölem.) [ANSELM-CLASSICS](#)

szöveg is, hogy milyen mennyiségű misét kell mondatni a halottak lelkének purgatóriumból való szabadulásáért.¹¹⁷

Azonban az biztos, hogy a halott felett hatalma volt a már említett ördögöknek is, akik büntették, őket érzékeli az élő, de azok neki nem ártottak. Ez a momentum rámutat az egyik legfontosabb ellentmondásra a korpuszon belül, miszerint a szereplőket néha pusztán az érzelmeik hajtották. Például a szabó szomszédja egyértelműen félelmében dönt mégis úgy, hogy nem kíséri őt el, ezen kívül az ördögök csak azért kínozták a szellem lelkét jobban, mint korábban, mert tudták, hogy kevés ideig lesz még a hatalmukban. Érdekes rámutatni a túlvilágkép felépítésének szempontjából, hogy az ördögök tudták vagy érezték, ha egy lélek közeledett a megváltás felé, és igyekeztek az időt minél „produktívabban” használni. Nagyon tudatos, de emberi érzelemvezérelt döntések ezek, amelyeknek nincs hatásuk a történet menetére, ez pedig különösen jelentős, lévén a többi szövegben nem található ehhez hasonló epizód.

III.

A harmadik történet szelleme szintén feloldozásra vágyott, viszont itt az élők zaklatásával próbálta elérni, hogy segítsenek neki. Robertus fia Robertus, Boltebiből, Killeburne-ből halála után visszatérve zargatta és rémisztgette a falusiakat, ezért a temetőben Robertus Foxton és társai lefogták, majd a plébános konjurálta és feloldozta a bűnei alól.¹¹⁸

A történet kiemeli, hogy a falusiak kutyái ugatták és követték a kísértetet, és bár a szövegekben megjelenő állatok gyakran érzékenyek a természetfelettre, ebben az estében mindenki más is érzékelt a jelenést, vagyis nem a kutya figyelmeztetett rá őket előre.¹¹⁹

A lények hangját M. R. James a homéroszi szellemekével veti össze, akik csicseregtek és nyikorogtak, ezzel szemben a bylandiak hangját az üres hordó kongó hangjához hasonlítja a szöveg.¹²⁰

¹¹⁷ „Vadas igitur ad talem sacerdotem petens absolucionem pro me. Et oportet me implere nouies viginti missas pro me celebrandas.” [ANSELM-CLASSICS](#) (Fordítás tőlem.)

¹¹⁸ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹¹⁹ „Memorandum quod predictus Robertus iunior moriebatur et sepeliebatur in cimiterio sed solebat egredi de sepulcro in noctibus et inquietare villanos et deterrere ac canes ville sequebantur eum et latrabant magnaliter.” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹²⁰ JAMES 1922. 418.

VI.

A newburgh-i¹²¹ kanonok kísértete szintén agresszívan közeledett az élőkhöz, harcolt az intézővel, és miután az konjurálta és feloldozást kért számára, békében nyugodott.¹²²

Ez az első olyan történet, amiben kihagyta a szerző a helyet a konjurálásban segédkezők nevének, de később sem írta be. Feltételezhető, hogy azt hitte, még tud további információt szerezni, talán olyanoktól, akik elsőkézből ismerik a történetet.¹²³

James szerint ez is egy másik történet, a rheimsi kakas mintájára íródott, és a perjel anélkül közösi tette ki a kanalak ellopóját, hogy tudta volna, pontosan kiről van szó.¹²⁴

VII.

Ebben a történetben semmit nem tudunk a karakterekről, sem a helyszínről, egy névtelen kísértet jelenik meg, akit konjuráltak, megvallotta a bűneit és kérte az élőtől, hogy segítsen neki feloldozást nyerni. A *pater familias* kifejezés valószínűleg a római jogból átvett formula lehet, amely ebben az esetben a perjelre utalhat.¹²⁵

Bár a lény egyedül jelent meg, de megtudjuk, hogy többen is voltak, összesen 15-en, akik hasonló bűnökért szenvednek. De nem derül ki, hogy ez a várakozás még az élők világában történik-e, ahol a halottak lelke bolyongott vagy a purgatóriumban szenvedtek, és az sem derült ki, hogy a többiek számára milyen penitencia szükséges.¹²⁶

IX.

A Clyvelandből való Aton kísértete újra agresszíven viselkedett, átdob egy embert a falon, így vette rá, hogy konjurálja és segítsen neki.¹²⁷

¹²¹ Továbbá fontos, hogy a történet helyszínét kiemeli, de a korábban említett Williamet vagy a művét nem említi.

¹²² „De quodam canonico de Newburg post mortem capto quem [blank] comprehendit. Contigit quod ipse cum magistro aratorum pariter loquebatur et in agro gradiebatur. Et subito predictus magister fugit valde perterritus [fugit] et alter luctabatur cum quodam spiritu qui dilaceravit turpiter vestes suas. Sed tandem optinuit victoriam et coniuravit eum. Qui coniuratus confitebatur se fuisse talem canonicum de Newburg et excommunicatum pro quibusdam coeliaribus argenti que in quodam loco abscondit. Supplicavit ergo viventi quod adiret ad locum predictum et acciperet illa, reportando Priori suo et peteret absolucionem. Qui fecit ita et inuenit dicta choclearia argenti in loco memorato. Qui absolutus in pace deinceps requieuit. Prefatus tamen vir egrotavit et elanguit per multos dies. et affirmavit quod apparuit sibi in habitu canonicorum.” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹²³ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹²⁴ JAMES 1922. 419.

¹²⁵ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹²⁶ Ha a lelkek a pokolban lennének, már nem lenne semmi lehetőségük a feloldozásra. HILDEBRANDT 2016. 18. Hasonló esetben a II- történetben megtudjuk mi lesz a többi szellem sorsa.

¹²⁷ [ANSELM-CLASSICS](#)

Feltűnően nagy utat tett meg a lény, 80 mérföldet, vagyis nagyjából 129 kilométert, ebből feltételezhetnénk, hogy éppen ezt az embert kereste, azonban a szöveg alapján úgy tűnik nem is ismerte őt, teljesen véletlenszerűen választotta ki.¹²⁸

Ez a szöveg is utal a kísértet bűnére, valószínűleg szerencsejátékkal szerzett adóssága volt. Itt is hagy ki helyet a szerző, talán arra számított, hogy az összegről (hat dénár) tud több információt szerezni.¹²⁹ Fontos, hogy ebben a történetben a felmentésen kívül jóvátétel is szükséges (*absolucionem et satisfaccionem*), feltehetően az összeg visszaszolgáltatása.¹³⁰

4.5.2. – A 2. csoport

A második csoportban azokat a történeteket vizsgálom, amelyekben a szellem nem nyer feloldozást. Ennek különböző okai lehetnek és sokszor nagyon sajátos körülmények között jelennek meg.

IV.

A IV. történetben Kirby egykori apátjának szelleme egy éjszaka visszatért Kirkbybe, bár Bylandben temették el. Itt megvakította (*exsufflauit*) régi szeretőjét, ezért az új apát és a bylandi káptalan úgy döntött, hogy exhumálják a holttestét, és a koporsóval együtt egy tóba dobták.¹³¹

A történet minden szempontból különbözik a fenti struktúrától. Ebben nem jelenik meg a keresztény morál vagy a bűnbocsánat, a szellem sokkal agresszívabb, mint a korábbiak, és nem is kéri az élők segítségét vagy keres bűnbocsánatot. A klerikusok reakciója is más, meg sem próbálnak segíteni, inkább pogány rítusra emlékeztet, mint a lélek megváltására tett kísérletre.¹³²

Az egyetlen elem, amely utal az egyházi tanításra az elbeszélő kiszólása, aki mintha teljesen tudatában lenne annak, hogy ez a történet mennyiben különbözik a többitől.¹³³ Egyrészt a saját magát is féltette „*Ne legyek veszélyben, ha ezt írom...*”, „*Úgy írtam, ahogy a vénektől*

¹²⁸ Helyszínek jelentőségét bővebben vizsgálom később.

¹²⁹ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹³⁰ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹³¹ „*Iterum tradunt veteres quod quidam nomine Iacobus Tankerlay quondam Rector de Kereby sepeliebatur coram capitulo Bellelande et solebat egredi in noctibus vsque kereby et quadam nocte exsufflauit oculum concubine sue ibidem et dicitur quod abbas et conuentus fecerunt corpus eius effodi de tumulo cum cista sua et coegerunt Rogerum Wayneman cariare illum vsque ad Gormyr[e] et dum iactaret predictam cistam in aquam fer[e] pre timore boues demergerentur. Absit quod ego taliter scribens sim in aliquo periculo, quia sicut audiui a senioribus ita scripsi. Misereatur ei omnipotens, si tamen fuerit de numero saluandorum.*” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹³² [ANSELM-CLASSICS](#)

¹³³ [ANSELM-CLASSICS](#)

*hallottam.*¹³⁴ Igyekezett kivonni magát a felelősség alól. Ezenkívül arra is utalt, hogy a lelket nem mentette meg ez az eljárás: „*A mindenható irgalmazzon neki, ha ő valóban a megváltásra méltók között van*”.¹³⁵

A kísértet agresszivitása, az hogy nem meghatározott céllal tért vissza és az élők reakciója a kísértet megjelenésére egyáltalán nem a purgatórium létrejöttével keletkező kísértettörténet-sémát mutatja, feltételezhető, hogy a szövegben még a II. lyoni zsinat előtti hagyomány jelenik meg. A kísértetek viselkedését illetően viszont mutat hasonlóságot William of Newburgh történeteivel, és mivel ezekről tudjuk, hogy 1196 körül keletkeztek, helytálló lehet a megállapítás, hogy a IV. szöveg története szintén 12. század végéről, 13. század elejéről származhat.¹³⁶

Mivel a szöveg korábban keletkezett, valószínű, hogy az ábrázolt szellemek közelebb állnak a népi hitvilág klasszikus, egyházi befolyástól mentes kísértetképéhez. Ezt támasztja alá, az is, hogy a szövegben a lápok kulcsfontosságú helyet foglaltak el, amely a skandináv folklór meghatározó eleme.¹³⁷

Már a latin *tradunt vetere* kifejezés használata is utalhat arra, hogy a történetet több generáción keresztül adták tovább. Azonban a *tradunt* vonatkozhat szóbeli vagy írott elbeszélésre is, és mivel mind a kísértet, mind az élők viselkedése gyökeresen eltér a többi történethez képest, lehetséges, hogy a szöveget a szerző olvasta, és mivel illet az elbeszélésekből ismertek közé, logikusan ide tartozónak vélte.¹³⁸

Jacobus Tankerlay-t, bár életében Kereby, a mai Cold Kirby plébánosa volt, mégis a bylandi kolostorban temették el. Valószínűleg azért, mert bár Kereby 1209-től a templomosok birtoka volt, a földjeit a bylandi apátság használta,¹³⁹ ezért az is feltételezhető, hogy a plébános bylandi szerzetes lehetett.¹⁴⁰ Továbbá tudjuk, hogy a bylandi káptalanház, 1160 és 1165 között épült, és a kolostor temetője közvetlenül mellett épült ki, vagyis ide csak szerzeteseket temethettek.¹⁴¹ Ezenkívül érdemes rámutatni, hogy Byland körülbelül 14,5 kilométerre fekszik Kerebytől, vagyis a történet szerint kísértet meglehetősen nagy utat tett meg.¹⁴²

¹³⁴ „*Absit quod ego taliter scribens sim in aliquo periculo, quia sicut audiui a senioribus ita scripsi.*” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹³⁵ „*Misereatur ei omnipotens, si tamen fuerit de numero saluandorum.*” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹³⁶ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹³⁷ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹³⁸ Szóval vagy írásban az közöl valamit az utókorral vagy a kortársakkal, elbeszél, hírül ad, megír. FINÁLY 1884.

¹³⁹ PAGE 1923. 43–44.

¹⁴⁰ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁴¹ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁴² [ANSELM-CLASSICS](#)

A szöveg szempontjából legfontosabb kifejezés az *exsufflo* ige *exsufflavit* alakja, amit különböző fordítások nagyon eltérő jelentéstartammal ruháznak fel. Szó szerinti jelentésben *ráfújtnak* fordítható, azonban a szövegben a *ráfújni* valaki szemére értelmezhető megvakításként, vagy akár egy gyertyát elfújni értelemben is.¹⁴³ Más fordítás szerint „*mindkét szemét kiszúrja, amíg nem folyik a vér*”.¹⁴⁴

A történet különlegessége, hogy a kísértet határozottan agresszívan lépett fel az élővel szemben, nem tett utalást arra, hogy mi a célja, és nem kér segítséget vagy feloldozást. Azonban azt is fontos kiemelni, hogy a többi kísértet rendszerint számára ismeretlen élővel vette fel a kapcsolatot,¹⁴⁵ ebben az esetben viszont a szeretőjéhez tért vissza.

Logikus, bár a többihez képest szokatlan reakció az élők részéről a test exhumálása és vízbe dobása, különösen, mivel tudjuk, hogy a konvent és az apát rendelkezett így. A víz purgáló, szellemeket visszatartó ereje a skandináv mitológiának is fontos eleme és többször is helyet kap a szövegekben, azonban arra nincs példa, hogy az egyház elrendelje, hogy egy testet gyakorlatilag szentségtelen módon exhumáljanak.¹⁴⁶ Ezt támasztja alá a szerző is, mikor irgalmat kért istentől Jacobus számára is.¹⁴⁷

Hasonló történet Williamnél is van, a lélek visszatért az özvegyéhez, bántani próbálta és agresszívan viselkedett a falusiakkal, azonban itt a püspök közbenjárására feloldozó szöveget temettek a halott mellé. Biztosan állíthatjuk tehát, hogy nem Williamtől kölcsönözte a történetet.¹⁴⁸

V.

Az V. a legrövidebb történet, mindössze két sornyi. Ebben egy nő megfogott egy szellemet, majd egy házba vitte, ahol több tanú előtt belenyúlt a kísértet testébe. Bár sem nevek, sem helyek nincsenek megjelölve, mindenképp figyelemre méltó, hogy a főszereplő egy nő, illetve az, hogy ez ad a legtisztább leírást a kísértet külsejéről.

A szellem megjelenéséről a *carne spiritus* kifejezés használatából arra következtethetünk, hogy kézzelfogható, fizikai teste volt, annak ellenére, hogy a leírás szerint

¹⁴³ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁴⁴ [ANSELM-CLASSICS](#). A szó átvitt értelemben jelentheti, hogy ráfúj valakire, hogy kimutassa undorát, vagy hogy megvédje az ördögtől. FINÁLY 1884.

¹⁴⁵ Kivételt képez ezen kívül a XII., de ezekben vérrokonokról van szó

¹⁴⁶ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁴⁷ „*Absit quod ego taliter scribens sim in aliquo periculo, quia sicut audiui a senioribus ita scripsi. Misereatur ei omnipotens, si tamen fuerit de numero saluandorum.*” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁴⁸ SIMPSON 2003. 390–391. A szövegben megjelenő feloldozás és a búcsúcédula között egyértelmű analógia látszik, azonban a tény, hogy William szövegében is hasonló módon használják már a Purgatórium gondolatának elterjedése előtt is, arra utalhat, hogy helyi hagyományról van szó.

a nő keze „belemélyedt a szellem húsába, mintha a hús rohadna és nem is szilárd lenne, hanem fantom hús”.¹⁴⁹

A lélek megváltásáról ebből a történetből nem lehet következtetni, nem tudjuk vajon azért tért-e vissza mert nem nyert feloldozást, vajon annak a megszerzése volt-e a célja vagy azért, mert megzavarták a nyugalmát.

Simpson szerint ez a jelenet egy skandináv legendára vezethető vissza, melyben a nő fogadásból ment a temetőbe, hogy elhozzon valamit, rendszerint egy csontot vagy a keresztet, esetleg szalagot, azonban ezzel megzavarta az elhunyt szellemét. Egy hasonló mesében a csontváz azért ugrott a lány hátára, hogy az paphoz vigye, akitől majd feloldozást kaphat. Lehet, hogy azért írta meg ezt a történetet ilyen röviden, mert csak azt írta meg, amit csodásnak tartott, láthatóan kis helye volt, talán azt hitte, hogy mindenki ismeri.¹⁵⁰

VIII.

Ebben a történetben azonban biztosan tudjuk, hogy a megjelenő szellem nem kapott feloldozást, sőt nem is konjurálták. Willelmus Bradeforth-ból, Amilford faluból hazafelé tartva találkozott egy alakváltó szellemmel, akit az Úr nevével visszatartotta attól, hogy ártson neki és akadályozza az útját.

Korábban már három éjszakán át hallotta a hangját, mindig egyre közelebből. James feltételezi, hogy válaszolt is a jelenésnek, ugyanis a dán néphagyományban, ha „szemtelen” szavakkal válaszoltak a szellemnek, az közvetlenül a fülük mellett szólalt meg újból.¹⁵¹ Ennek a mozzanatnak a hiánya mutatja, hogy a kiveszőben lévő néphagyomány egyes elemei már hiányoznak a történetekből.

Az alakváltó szellem a negyedik éjjelen öltött csak formát, először fakó lóként jelent meg, majd miután Willelmus visszatartotta, négy sarkú vászonszerű anyagként tűnt el. Ennek a résznek az értelmezése nem egyértelmű, változatos formában fordítják.¹⁵²

E történet szerint, a kutya reakciója is hatással volt az eseményekre. Úgy tűnik, mintha az állat félelme jelezte volna az embernek, hogy mit kellett tennie. Egyes kutatók szerint

¹⁴⁹ „Item est mirabile dictu quod scribo. Dicitur quod quedam mulier cepit quendam spiritum et portauit in domum quandam super dorsum suum in presencia hominum quorum vnus retulit quod vidit manus mulieris demergentes in carne spiritus profunde, quasi caro eiusdem spiritus esset putrida et non solida sed fantastica.” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁵⁰ SIMPSON 2003. 397.

¹⁵¹ JAMES 1922. 419.

¹⁵² Simpson munkájában összegyűjti a lehetséges fordításokat: "egy négy sarkú vászondarabhoz hasonlítanak, és elgurulnak" (Wilson 1976, 15); "egy négyszögű, forgó boroskád formáját öltötte" (Chamberlaine 1979, 44); "visszahúzódott a tekerclapjába, összehúzza a négy sarkát, és feltekerte magát benne" (Mullin 1979, 115); „négy sarkú ruhaszerűvé változott, és elgurult” (Roden és Roden 2001, 464).” SIMPSON 2003. 398. (Saját fordítás)

Willelmus azért feltételezte, hogy a lény gonosz, mert megijesztette a kutyát, és ezért nem próbál segíteni neki.¹⁵³

A kutya megjelenése gyakori motívum, akárcsak a keresztútnál történő találkozó. Keresztutakhoz olyat temettek, akit valamiért nem lehetett keresztényi módon, temetőben elhantolni, belőlük lettek az átkozott lelkek.¹⁵⁴

XII.

Adam Lond nővérének kísértete Willelmus Trower segítségével arra kérte öccsét, hogy adja vissza a férjének és a fiának járó örökségüket, mivel Adam erre nem volt hajlandó, a nővér azzal fenyegette, hogy élete végig kísérteni fogja.

A Lond család konkrétan be is azonosítható,¹⁵⁵ fontos szerepet tölthetett be Yorkshire-ben, mert egy nagyon formális kifejezést használt a szerző, mikor rájuk hivatkozott.¹⁵⁶

A szövegben konkrétan jelenik meg az ítélet napja, a kísértet nemcsak azzal fenyegette a bátyját, hogy visszajárva zavarni fogja, hanem azzal is, hogy ha a testvér meghal, ő veszi át a helyét, és az sosem talál majd békességet. Ez a séma utal a keresztény mitológiából a bolygó zsidó mondára, ami később, a 17. században a bolygó hollandi történetével vált népszerűvé újra.¹⁵⁷

A halott személyét azonosította a szöveg, bár nem közvetlenül, csak a férfi rokonon keresztül, ez azonban nem szokatlan, feltételezhető, hogy egy férfi esetében konkrétan is megnevezték volna. Egyesek szerint ez csak azért esik más kategóriába, mert Adam tette súlyosabb, vagy mert ezt akarták hangsúlyozni, ugyanis a legtöbb szöveg igyekezett elkerülni a halott nevének megadását.¹⁵⁸ A fiú talán az apja purgatóriumi szenvedését akarja enyhíteni azzal, hogy jóváteszi a bűnét.¹⁵⁹

A szövegben nagyon konkrétan jelentek meg a szóban forgó földbirtokok és az ingatlanok leírása, különös, hogy egy konkrétan azonosítható család esetében ilyen részletesen leírták a tulajdonukat. A leírás szabályszerű, akárcsak egy oklevél földbirtokadományozása esetében.¹⁶⁰

¹⁵³ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁵⁴ BELSEY 2010. 15.

¹⁵⁵ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁵⁶ A „toft” az óangol és az óskandináv nyelvből származtatható. [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁵⁷ Krisztus miközben a Golgota felé viszi a keresztet, megáll egy zsidó háza előtt megpihenni, aki továbbküldi, ezért pedig örök bolyongásra ítéltetik. TÓTFALVI 1998. 47–48.

¹⁵⁸ [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁵⁹ SCHMITT 1998. 146.

¹⁶⁰ [ANSELM-CLASSICS](#)

Néhány esetben a visszatérőkön látható a purgatóriumi szenvedés jele,¹⁶¹ védhető állítás, hogy a történetben kísértő nő fekete jobb keze egy ilyen jel lehet. A szöveg szerint esküszegéshez köthető ez az állapot, Finucane szerint az örökségének elosztásával kapcsolatos esküt szepteg meg,¹⁶² de véleményem a szerint a szöveg inkább sorozatos esküszegésre utal.¹⁶³

Kiemelendő, hogy nem az élő segítő hibája, hogy nem sikerült megnyugtatóan rendezni a lélek helyzetét. A szerző saját ideje elé helyezi eseményeket, olyan szavakkal mint IV.-ben, és egyedül ebben jelent meg, hogy a szellemet más helyre is lehet konjurálni.¹⁶⁴

4.5.3. – A 3. csoport

A további két szöveg különleges motívumai és a kísértet sajátos feloldozása miatt esik külön vizsgálat alá. A X.-ben bár történik feloldozás, a bűneit egy élő gyónja meg, a XI.-ben pedig a megjelenő lények közül csak egy nyer megváltást, az eredendő bűn miatt szenvedő csecsemő.

X.

Exeterben egy tolvaj, akinek a kilétét egy nekromanta segítségével akarták kideríteni, meggyóna bűneit, feloldozást nyert, majd ezért eltűnt a nekromanta szeme elől.

A szöveg a *nigromanticus* kifejezést használta, amely eredetileg a görög nekromantia szóból származik, halottal médium vagy halottlátó segítségével való kapcsolatfelvételt jelentette, és a halottak általi jövőbe látást.¹⁶⁵ A kifejezés (*necromantia*) szó szerint „*halottak kikérdezését*” jelenti.¹⁶⁶ Egyházi szempontból azonban igen súlyos bűnnek számított, fekete mágának, az ördög segítségül hívásának.¹⁶⁷

¹⁶¹ FINUCANE 1982. 65.

¹⁶² FINUCANE 1982. 78.

¹⁶³ Violette sajátosan fordítja ezt a részt: “after that (the encounter with his sister) his right hand hung down and was quite black, and when asked the reason he replied that he strained it when fighting, which was a lie.” VIOLETTE 2017. 135

¹⁶⁴ Erről bővebben a Conjuró részben

¹⁶⁵ SCHMITT 1998. 11.

¹⁶⁶ FINÁLY 1884.

¹⁶⁷ SCHMITT 1998. 11.

A „szellemet” úgy kérdezik, mint Jahvét az Ószövetségben, általában csak egy ember, a nekromanta látja a szellemeket, a többiek csak hallják. Az Ószövetség szerint tiltja a törvény, mert Isten elrejtette azt, amire a választ keresték vagy mert az emberek többre tartották az alvilági választ, mint Istenét. A Bibliai szerint főleg a köznép gyakorolta és rendszerint csak igazán reménytelen helyzetekben ugyanis a büntetés ezért, hogy kiirtják a népből, a halottidézőket megkövezték. A kifejezést (ob) hasbeszélőnek, megidézőnek, ráolvasónak is fordítják, olyan szellem, amivel kapcsolatban áll a jövőndömdő, a halottidéző szavára a kérdező kívánsága alapján jelenik meg. Halottidézés in: MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON. (<https://lexikon.katolikus.hu/H/halottid%C3%A9z%C3%A9s.html>)

¹⁶⁸ KIECKHEFER 1997. 97.

A történetben megjelenő nekromanta (*nigromanticus*) karaktere azért különösen érdekes, mert valószínűleg egy papról volt szó. Ezt a narrátor, csak a szöveg vége felé pontosította, talán azt feltételezte, hogy a befogadó számára egyértelmű. Ez azonban csak akkor logikus, ha elfogadjuk, hogy a nekromanták mindig papok. Ezesetben viszont egyrészt szembe kell nézni az egyértelmű ellentmondással, de egyben lehetőségessé válik egy egyházilag elismert, esetenként támogatott, klerikális nekromantia létezése, amiről Kieckhefer ír.¹⁶⁸

A rítus maga egyáltalán nem egyedülálló, a középkorban a különböző tükröződő felületek, segítségével történő jóslás, különösen egyházi körökben elterjedtnek mondható.¹⁶⁹

Különleges, hogy a történetben bár maga szellem nem jelent meg konkrét alakban, a halottlátó rajta keresztül látta azt, amire kíváncsi. Viszont a szöveg itt nem a megszokott *spiritus*, hanem a *daemon* kifejezést használta, egyes kutatások szerint ez egy régebbi forma,¹⁷⁰ viszont a jelentésbeli különbség sem elhanyagolható. Például Richard munkájában egyértelműen démonnak tekinti a lényt, akinek a segítségével a „jóslás történik”. További középkori forrásokra hivatkozva állítja, hogy a démonnak valamilyen hatalma volt bűnös lelkek felett.¹⁷¹

XI.

A XI. szöveg jelentőségét a feloldozás és keresztelés érdekes egyvelegén kívül az egyértelműen azonosítható folklór elem, az úgy nevezet vad hajsza (*Wild hunt*) megjelenése.¹⁷²

A történetben egy Cleveland Hillsből származó férfiről, terhes feleségét hátrahagyva Santiago de Compostelába zarándokolt. A Camino Realon szemtanúja volt a halottak felvonulásának, majd a tömegből kivált újszülött kisfia is, aki még azelőtt meghalt, hogy megkeresztelték volna, ezért a lelke nem nyugodhat. A férfi maga keresztelte meg a gyermeket, akitől bizonyítékként megkapta a rongyot, amiben eltemették. Mikor az apa hazatér Yorkshire-be, nyilvánosan kihallgatta feleségét és szolgálait, akik először tagadnak, majd mikor a férfi drámaian felfedte a bizonyítékot, amit a szellemtől kapott, bevallották a kereszteletlenül temették el a gyermeket. Végül a gyermeket megfelelően eltemették, és a férfi pedig megszakította a kapcsolatát a feleségével.¹⁷³

¹⁶⁸ KIECKHEFER 1997. 97.

¹⁶⁹ „Az ilyen jóslás általános kifejezése a „kiáltás”, amelyet néha olyan speciális formákra osztanak fel, mint a katoptromancia (jóslás tükör segítségével), a kristályosodás (kristály által), a ciklikomancia vagy a lekanomacia (folyadékkal töltött pohár vagy tál). „hidromancia (vízzel természetes testben), onychomancia (felkent köröm által); A „catoptromancia” néha általános kifejezésként is használatos.” KIECKHEFER 1997. 97. (Saját fordítás)

¹⁷⁰ „Quomodo latro penitens post confessionem euanuit ab oculis demonis,” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁷¹ KIECKHEFER 1997. 96–97.

¹⁷² [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁷³ [ANSELM-CLASSICS](#)

A vadászat gyökereiről kevés információval rendelkezünk, sok különböző névvel illetik a különböző hiedelmekben, magyarul nagy vadászatnak, Harlequin vadászatnak is szokás hívni.¹⁷⁴ Ez a halottak körmenete, egyes variációkban különböző természetfeletti lényekkel egészítették ki. A legklasszikusabb esetekben a menetet szemlélő ismerőseit, rokonait látta, néha még kommunikált is velük. A vadászatok, bár nagyon elterjedtek a folklórban, nem ismerjük a konkrét eredetüket, Tacitus Germániájában már megjelentek, de itt konkrétan a hunokra vonatkoztatva, vagyis valószínű, hogy maga a hagyomány még régebbi. A középkor végén változott meg a jelentése német hatásra, ekkor jelent meg Harlequin alakja mint a menet vezetője. Rendszerint, ahogy a jelen esetben is, a felvonulás csak háttérként szolgált az egyik alak számára, aki a történet főszereplőjévé vált.¹⁷⁵ A vadászat motívum szintjén is összekapcsolódott a keresztleletlen gyermekekkel, utaltak a menet szereplőire, úgy is mint keresztleletlenek vagy tisztátalanok.¹⁷⁶

Az egyházi irodalomban is találkozhatunk hasonló toposszal, Orderic művében, Walchelin, a bonnevali templom papjának történetét írta le, aki tanúja volt a halottak parádéjának.¹⁷⁷ Schmitt szerint a hajszát idézi a kürtöt fújó vadász szellemének alakja a II. történetből.¹⁷⁸ Mindenesetre drasztikus ellentétben áll a zarándok azon szándékával, hogy meglátogassa Szent Jakab sírját.¹⁷⁹

Az író magánvéleménye szintén megjelenik: „Úgy gondolom, hogy ez a válás¹⁸⁰ nagyon nem tetszett Istennek.”¹⁸¹ Valószínűleg azért írja ezt, mert feltételezte, vagy talán konkrétan tudta, hogy a feleség vétlen volt, a gyermeket a bába temethette el keresztleletlenül.¹⁸²

Az eredendő bűn miatt való kárhozat képe sok teológiai vitát váltott ki. A limbo, a pokol tornáca a purgatóriummal együtt fejlődött, sokáig fennállt az a nézet, hogy itt töltik a keresztleletlen gyermekek az örökkévalóságot¹⁸³.

A keresztség hiánya miatt szenvedő gyermekek esetében a laikus vallásosságban találkozhatunk a halott visszatérésének egy különleges módjával, miszerint a halott, rendszerint

¹⁷⁴ GINZBURG 1966. 4.

¹⁷⁵ GINZBURG 1966. 4.

¹⁷⁶ PÓCS 2018. 107.

¹⁷⁷ Walchelin elbeszélése szerint 1091. január elsején történt, és a holtak olyan állatokon lovagoltak, melyeket temetésük alkalmából adtak az egyháznak. SCHMITT 1998. 143. és 93–94.

¹⁷⁸ SCHMITT 1998. 144.

¹⁷⁹ VIOLETTE 2017. 133.

¹⁸⁰ A házasság nem tekinthető hivatalosnak, mert a gyermek keresztapja (sponsor) nem lehet az anya férje. FINUCANE 1982. 62.

¹⁸¹ „Sed credo quod hoc diuorcium displicuit valde deo.” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁸² [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁸³ FINUCANE 1982. 62.

a gyermek csak éppen annyi időre tér vissza az életbe, amíg megkeresztelik. Vagyis nem is annyira kísértetnek tekinthető, inkább feltámadásnak.¹⁸⁴

Violette munkájában rámutat, hogy a bylandi történetekben és Caesarius példáiban is különös jelentősége van a nevek erejének. Azt állítja, hogy az entitás felett irányítás nyerhető a név által, és a csecsemő addig nem tud vagy nem képes együttműködni az élővel, amíg nincs neve.¹⁸⁵ Bár utóbbi állítás elfogadható mégis valószínűbbnek tartom, hogy ez inkább a megidézés folyamatával függött össze és nem magával a névvel.¹⁸⁶

5. A középkori ember világképe

5.1. A vernakuláris vallás elemei

A reprezentáció, vagyis esetünkben a kísértethistóriák jelentik az eszközt, amely által a középkori képzeletvilág egy szegmense megismerhetővé válik. Mutatja, hogy a képzeletvilág megosztott, szövegek a tanító jellegű sémából nagyon kiütköző mozzanatok is tartalmazznak, ezek legtöbb esetben pogány hagyományra vezethetők vissza. Érdemes az egyes motívumokat vagy elemeket részletesen megvizsgálni, különösen ha több szövegben is megjelennek, bár nem mindig ugyanolyan módokon, mert sokszor túlmutatnak önmagukon.

5.1.1. Coniuro

A szövegekben a folyamat különböző esetekben más momentumokat foglalt magába, a kereszt jelével való áldást, Jézus, a Szentháromság vagy Isten erejének segítségül hívását, de jelentését tekintve az esküvel is összefüggött, illetve a szellem jelenlétének beismerését is magába foglalta. A cél mindig az, hogy a halott beszélhessen az élővel, konkrétan, hogy megtudja a szellem nevét, nyugtalanságának okát és annak orvoslását.¹⁸⁷ Elsőre úgy tűnik inkább praktikus, mint szakrális célja van, azonban egyes szövegek esetében nem derül ki, hogy ez a kommunikáció eszköze vagy inkább a feloldozásé.

A textus alapján a konjurálás nem csak egy szó, hanem konkrét szövege van, a II. és a III. szövegből tudjuk meg, hogy a konjurálást milyen szavakkal végezték. Mindkettőben a szentháromságot hívják segítségül, vagy a saját védelem érdekében vagy azért, hogy a jelenést rávegyék a kommunikálásra. Felmerül a kérdés, hogy a védelem biztosítása egy másik

¹⁸⁴ SCHMITT 1998. 145., Továbbiak erről: Pierrette Paravy: *Angoisse collective et miracles au seuil de la mort : Résurrections et baptêmes d'enfants mort-nés en Dauphiné au XVe siècle*, Strassburg, 1977.

¹⁸⁵ VIOLETTE 2017. 133.

¹⁸⁶ A nevek és az entitás irányításának összefüggését Adams (ADAMS 2007. 115.) kutatásából vezette le a szerző, aki teljesen más kontextusban utal erre, személy szerint elvetném ennek az összefüggésnek a használatát.

¹⁸⁷ [ANSELM-CLASSICS](#)

folyamat-e, más szavakkal és jelentéstartammal, hasonlóan ahhoz a gesztushoz, amely a VIII. szövegben jelenik meg.

A visszatartás vagy megtiltás motívuma, mely a védelmet szolgálja csak két szövegben jelent meg (II., VIII.), ezért könnyű elsiklani a különbségek felett. Sőt maga szerző nevezi némely esetben mindkét folyamatot konjurálásnak de szigorúan a szövegek alapján feltételezhető, hogy egy különálló rítussal van dolgunk, ami más szavakkal történik és más eredménnyel jár.

A VIII. szövegben a szerző először visszatartásnak nevezi a momentumot, amivel az élő magát igyekezett védeni,¹⁸⁸ azonban a szöveg végén a szerző kiszólásában úgy fogalmazott, hogy „*ebből is látszik, hogy a szellem vágyott arra, hogy konjurálják és hatékonyan segítsék*”.¹⁸⁹

A II. elbeszélésben először konjurálásnak tekinti a mondatot „*Isten óvjon attól, hogy hatalmad legyen bántani engem és távozz*”,¹⁹⁰ vagyis nem tett kísérletet arra, hogy beszédre bírja, sőt inkább elküldi. A lény elmegy ugyan, de mintha ez nagy fájdalommal járna a számára, és nem marad sokáig távol, kutya formájában jelent meg újra. Majd az élő újra konjurálta, más szavakat használ ugyan ezalkalommal, de maga szerző nevezi mindkettőt konjurálásnak. „*Meg fogom kérni a Szentháromság és Krisztus öt sebéből származó vérének erejével, hogy beszéljen velem, és ne ártsen nekem, hanem maradjon mozdulatlanul és válaszoljon a kérdéseimre és mondja el a nevét és büntetésének okát és az ehhez tartozó feloldozást.*”¹⁹¹

Adams rámutat, hogy különleges maga a tény, hogy egy szabó életében teljesen természetes tudás a konjurálás folyamatának ismerete.¹⁹² Több szövegben is alapvető tudásként tűnik fel, nem csak klerikusoknál, hanem átlagembereknél is. Egy része a folyamatnak persze valóban annak tekinthető, a keresztvetés, vagy Isten segítségül hívása egy rémisztő esemény tapasztalásakor természetes reakció, egy mélyen vallásos, templomjáró közösségben. Az sem furcsa, hogy a laikusok ismerik a feloldozás folyamatát és tudják mi a teendő, ha valaki más számára kell azt kérniük, jelesül megtudni az illető nevét és bűnét elsősorban. Azonban különös, hogy egy munkás vagy egy szabó tisztában van, azzal, hogy egy kísértet megjelenésekor,

¹⁸⁸ „*Quo facto Willelmus prohibuit eundem spiritum in nomine domini et in virtute sanguinis Ihesu Christi quod discederet et non impediret viam eius.*” [ANSELM-CLASSICS](#) (Saját fordítás).

¹⁸⁹ „*Ex quo colligitur quod fuit spiritus desiderans magnaliter coniurari et efficaciter adiuuari.*” [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁹⁰ „*prohibuit eum et defendit ex parte dei, dicens Absit quod habeas potestatem nocendi mihi (...), sed recedas.*” [ANSELM-CLASSICS](#) (Saját fordítás).

¹⁹¹ „*coniurabo eum in nomine trinitatis et per virtutem sanguinis Ihesu Christi de quinque plagis quod loqueretur cum eo et ipsum nullatenus lederet sed stare immobilis et responderet ad interrogata et diceret ei nomen suum et causam pene sue cum remedio competenti.*” [ANSELM-CLASSICS](#) (Saját fordítás).

Az is lehetséges, hogy ezekben az esetekben, nem teljes vagy sikeres a konjurálás.

¹⁹² ADAMS 2007. 115.

pontosan milyen szavakat kell használnia, hogy a lényt rávegye arra, hogy megossza vele ezeket az információkat.

Miután a szellem a második történetben elmondta a szabónak, hogy mit kell tennie, az újra konjurálja, arra kérve, hogy menjen egy bizonyos folyóhoz (Hodge Beck), és ott várja meg, James szerint erre azért volt szükség, hogy ne kísértsen tovább az úton. Azonban ez így egy újabb összetevője a konjurálásnak, amiben az élő látszólag parancsot ad a szellemnek,¹⁹³ de ha tovább olvasunk, rögtön látható, hogy a szellem nem akarja teljesíteni, vagyis mint kiderül, nem akar folyó közelébe menni. Tehát mikor a szabó alternatívát ajánl, a szellem követi az utasítását. De azt is megtudjuk később, hogy a szellem az élő mögött állt, mikor az a sírjába temette a feloldozást. Tehát két lehetőség áll előttünk, ha a konjurálás ilyen módon kötelezi a szellemet az engedelmességre, akkor a sírja azon a helyen volt, ahová a szabó másodszor küldte. Vagy azt is feltételezhetjük, hogy a konjurálás, nem adott hatalmat az élő kezébe, amivel engedelmességre bírta volna a halottat, hiszen, bár egy byland melletti dombra küldte, ő elment vele a sírjához.¹⁹⁴

Ezzel több elmélet is ellentmond, Kieckhefer és Adams egyetértenek abban, hogy a rítus az ördögűzés momentumával függ össze. Ezt abból vezetik le, hogy a találkozásokkor először nem egyértelműen eldönthető az élő számára, hogy milyen természetfeletti lénnel van dolga. Mivel a démonok és a szellemek is gyakran álcázzák magukat, a jelenést gonosz, ártó lényként kezelik.¹⁹⁵ Azonban a szövegekben az élő, több esetben¹⁹⁶ rögtön a lény bűnére kérdez rá, aminek nem volna értelme, ha démonnak vagy más ártó lénynek hinni, csak akkor, ha az első perctől tisztában van, azzal egy purgatóriumban szenvedő és megváltásra vágyó lélekről van szó.

Kieckhefer továbbá azt is kiemeli, hogy csak akkor volt képes elmondani miért van jelen, amikor spirituális hatalommal rendelkező egyén konjurálta a lényt.¹⁹⁷ Felállította a konjurálás sémáját, eszerint pedig megállapítja, hogy a *coniuro*, *adiuro* és *exorcizo* kifejezéseket szinonimaként használhatóak, „*parancsolom*” értelemben, valamint a lélek konjurálását a necromantizmus művészetének is nevezi.¹⁹⁸

¹⁹³ A megidézés és a kísértés között a különbség az ember, a kontroll az övé a megidézésben. VIOLETTE 2017. 125–126.

¹⁹⁴ Feltehető, hogy mivel Brink Hill is sokkal közelebb van Gillinghez és Ampleforthhoz, talán a szellem fizikailag közel akart maradni eredeti helyéhez. További kérdés, hogy miért nem mutatta magát a szellem a szabónak, mihelyt a felmentést megfelelően eltemették? [ANSELM-CLASSICS](#)

¹⁹⁵ ADAMS 2007. 114.; KIECKHEFER 1997. 117.

¹⁹⁶ I., III., VI., VII., IX., XII.

¹⁹⁷ KIECKHEFER 1997. 130.

¹⁹⁸ KIECKHEFER 1997. 127–128

5.1.2. Forma

Egyes kutatók úgy vélik, hogy a szellem fizikai megjelenését meghatározza a korszak, amiben a leírás keletkezett.¹⁹⁹ Egyértelműen látható ez a pogány és keresztény szellemkép összeolvadásából. Bár a középkori világkép elválaszthatatlan a keresztény eszmerendszertől, a korábbi, pogány hagyomány elemei sem vesztek el, kézzel foghatóan fennmaradtak a népi hagyományokban. Különösen jellemző ez Észak-Európában, ahol a skandináv kultúra maradványai a legtovább és a legteljesebben fennmaradtak.²⁰⁰

A bylandi kísértetek jellemzően emberi alakban, de már rothadó húsú holtestként jelentek meg, akárcsak a draugar a skandináv mitológiában. A draugarra jellemző volt, hogy teljesen anyagi, szilárd, mozgó holtest, és a test megsemmisítésével lehetett ellen védekezni. Az olyan források, amiben leírják, mint amilyen a Grettisaga mindig fizikai erővel kell legyőzni, levágott fejét pedig a lábai közé temetni.²⁰¹

Simpson munkája cáfolja a draugar koncepciót, régészeti feltárásokra hivatkozik, melyek szerint, már a viking hódítás előtti időből is rendelkezünk olyan leletekkel, amelyek arra utalnak, hogy tartottak a test visszatéréséről.²⁰² Ezt támasztja alá az is, hogy a skandináv mitológiában a halottak konkrétan elhagyták a sírjukat, ezért szükséges a test elpusztítása,²⁰³ és mivel a szöveg több helyen (II., III., V.) nem egészen szilárd testet ír le nem tűnik valószínűnek, hogy a fizikai test visszatéréséről van szó.²⁰⁴

Ugyanakkor a szellemek gyakran változtatták a formájukat (I. II.), bár nem utalnak arra, hogy ez egy képesség-e, amit a lény maga irányít, vagy véletlenszerűen történik, esetleg az élőknél áll hatalmában, a konjurálással összefüggésben, változtatni a jelenés alakján. Míg kereszténység előtti angol folklórban sok alakváltó lény szerepelt, addig Tours-i Gergely szerint az alakváltás ördögi képesség.²⁰⁵

A II. történet a többitől eltérően, illetve több különleges elemmel írja le a kísértet külsejét. A szabó elsőként egy hollót látott, aminek oldalából fény látszódott, ilyen alakban kétszer találkozott vele, harmadszor pedig kutyafeleség formájában jelent meg, nyakán láncsal. Ebben a formában maradt, amikor konjurálta is, és amíg beszélt, úgy nézett ki, mintha égne a

¹⁹⁹ VIOLETTE 2017. 127.

²⁰⁰ GUREVICS 1974. 21.

²⁰¹ HILDEBRANDT 2016. 16. Fontos, hogy ezekben a szövegekben ilyen csak kétszer fordul elő, nem ez az általános eljárás.

²⁰² A 12. században a bűnözők arccal lefelé temetése volt jellemző, hogy gátolják a járkálásukat. SIMPSON 2003. 390.

²⁰³ BELSEY 2010. 15.

²⁰⁴ Például mikor jelenés a belsejéből beszélt, valamennyire átlátszónak kellett lennie. ANSELM-CLASSICS (https://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html)

²⁰⁵ VIOLETTE 2017. 124–125.

belseje és a belsőségeivel formálná a szavakat, amik látszódnának a száján át. A jelenség két másik kísértetről is beszélt, akik bokor vagy tűz, később vak, süket és néma tulok, illetve vadász (később kürtöt fújó) formájában voltak. Miután a feloldozás megtörténik, a szellem anyakecske formájában jelent meg, és csak azután öltött emberi alakot, hogy újra konjurálták.²⁰⁶

A kísértet emberi formája a II. szövegben nagy termetű és nagyon vékony, „*olyan, mint a halott királyok a képeken*”.²⁰⁷ Feltehető, hogy itt a három élő és három halott népszerű történetére gondol a szerző, amely elég népszerű volt a középkorban, és gyakran díszítette az ábrázolás a templomokat.²⁰⁸

Feltehetően a purgatórium eszme terjedéséhez köthető, hogy a későbbiekben, még a nagyobb pestisjárványok idejéből sem jellemző a sírok felnyitása.²⁰⁹ A test, ami eddig a sátán munkáján miatt tért vissza az életbe, ezért a test elpusztításával lehetett védekezni ellene, addig ezután a test és a lélek különválik, a fizikai testet a lélek mozgatja, ami megváltást akar.²¹⁰

Ezzel kapcsolatban a néprajzi kutatások alapján megkülönböztethető kétféle lélek, az egyik az úgynevezett életlélek, amely a lélegzethez kapcsolható és egy másik, a szabad, külső vagy árnyék lélek, amit hasonmásnak vagy alteregónak is neveznek. Ezutóbbinak lehet lelki és fizikai megtestesülése, gyakran jelenik meg állat alakjában, és képes elhagyni a testet.²¹¹

A középkorban szintén hasonló módon különböztetik meg a *spiritus* és az *anima* fogalmát.²¹² És mivel a szövegekben a szellemekre a *spiritus* kifejezést használják, a történetek alapján megfeleltethető a *spiritus* a szabad léleknek, és az *anima* az életléleknek.

²⁰⁶ „et in via audiuit quasi sonitum anates [s]e lauantes [corr. from anas se lauans] in torrente et paulopost aspexit quasi coruum circa faciem suam volantem et descendentem vsque ad terram, alis suis concucientibus solum quasi deberet mori. (...) Tercia vero vice apparuit eidem scissori ferenti crucem gladii sui super pectus suum pre timore et obuiauit ei in figura canis anulati. (...) Et cum loqueretur cum eo fuit quasi igneus et conspexit per os eius sua interiora et formauit verba sua in intestinis et non loquebatur lingua. (...) duos alios spiritus hic commorantes, quorum vnus nequit loqui coniuratus et est in specie ignis vel dumī et alter est in figura venatoris, et sunt in obuia valde periculosi. (...) Qui demum venit in figura capre et ter circa iuit circulum prefatum dicendo a. a. a. qua coniurata cecidit prona in terra et resurrexit in figura hominis magne stature et horribilis et macilenti ad instar vnus regis mortui depicti.” [ANSELM-CLASSICS](#)

²⁰⁷ „qua coniurata cecidit prona in terra et resurrexit in figura hominis magne stature et horribilis et macilenti ad instar vnus regis mortui depicti.” [ANSELM-CLASSICS](#)

²⁰⁸ Három nemes (más verzióban király) egy vadászat során találkozik három, a rothadás különböző stádiumaiban lévő halottal. Az élők megriadnak és elborzadnak a halottaktól, amíg ők figyelmeztetik őket, (Saját fordítás) hogy javítsanak az életvitelükön, amíg van rá lehetőségük, ezekkel a szavakkal: „Ami te vagy, az voltam én, ami én vagyok, te azzá leszel”. BIGGS 2014.

²⁰⁹ SIMPSON 2003. 394.

²¹⁰ Belsey szerint a léleknek a testtől való elválasztása a halál pillanatában, bármennyire is erősen támogatta a kereszténység, láthatóan csak időszakosan hatott a köznép elképzeléseire BELSEY 2010. 20.

²¹¹ PÓCS 1997. 36–37.

²¹² SCHMITT 1998. 197.

5.1.3. Betegség

A néphagyomány gyakran tekinti a halottakat tisztátalannak, különböző betegségek vagy rontás hordozóinak, azonban itt rendszerint a holttestről van szó, és a megfelelő halotti rítusokkal védekezni lehet ellenük.²¹³ A kísértettek esetében, két szövegben követi valamilyen betegség a velük való találkozást.

A II. szövegben a szabó már az első találkozás után több napig beteg volt, fel sem tudott kelni, és ugyanez történt a második találkozás után is. Lehetséges, hogy a szellemmel való találkozás miatti betegség megelőzésére szolgálna az a bizonyos kő, amivel a második találkozáskor a szellem utasítására lemossa magát, ezesetben viszont a rítus nem sikeres. Hasonlóan a IV.-ben a kísértettel találkozó férfi több napig beteg volt, ezt Belsey ezt William of Newburgh hasonló történetéhez hasonlítja, azonban ott a pestis terjedésével függ össze,²¹⁴ azonban a bylandi története közül egy sem tesz róla említést.

Ez azért igazán különös, mert a legnagyobb pestisjárvány Angliában nem sokkal előzte meg a szövegek keletkezését. Viszont William idejében, aki konkrétan ír a pestist terjesztő, visszajáró halottokról, akik teljes falvakat fertőztek meg a betegséggel, a pestis még jóval szelídebb formában volt jelen, mint a 14. században.

Arról is biztos információkkal rendelkezünk, hogy a pestis Yorkshire-t sem kerülte el, a bylandi kolostor szerzeteseinek száma drasztikusan lecsökkent, tehát nagyon különös, hogy az szerző egyáltalán nem kapcsolja össze ezt a halottak visszatérésével.²¹⁵

Fontos még kiemelni, hogy specifikus védelmező eszközök, motívumok, gesztusok jelentek meg a történetben, amelyeknek használata, úgy tűnik szintén a mindennapok része. Persze ezek sok esetben önmagukért beszélnek (keresztvetés, Isten segítségül hívása) viszont, a védelmező kör megalkotása, illetve a talizmán vagy cédula használata, valamint a kővel való tisztálkodás közel sem ennyire egyértelmű kifejezetten. Éppen hogy szükséges, hogy a szabó instrukciót kapjon ezekről a szellemtől vagy a papoktól. Ezek egy előre meghatározott, szabályszerűen működő hiedelemrendszer részeinek tűnnek.

5.1.4. Nevek és kihagyott helyek

A nevek megadásának vagy elhallgatásának okáról a kutatásban nincs egységes álláspont, feltételezhető, hogy vagy régi, néphagyományban fennmaradt történetről volt szó és nem

²¹³ HERZ 2001. 21., 37., 66.

²¹⁴ BELSEY 2010. 16.

²¹⁵ Míg a járvány előtt 80 szerzetesről és 160 laikusról tudunk, 1381-re csak 11 szerzetes és 3 laikus maradt. L. BELSEY 2010. 19–20.

emlékeznek a konkrét nevekre.²¹⁶ Mások úgy vélik, hogy szándékosan hallgatták el a neveket, hogy az elhunytak rokonait megkíméljék, ebben az esetben a történet viszont nem régen esett meg,²¹⁷ ha még élnek olyan rokonok, akikre tekintettel akartak lenni. Bár a kutatás a név nélküli szövegek jelentőségét emeli ki, a tizenkettőből háromban szerepel a szellem teljes neve, máshol egy családnévvel vagy tisztséggel azonosítja.

Schmitt szerint a legtöbb kísértet meg volt nevezve,²¹⁸ azonban ha közelebbről nézzük valójában csak kettő, (III., V.) további kettőben megnevezik ugyan a közeli családtagokat, de magát a halottat nem (IX., XII.) tehát azoknak, akik ismerték a történetet és a családokat egyértelmű lehetett, kiről van szó.

Több esetben a szerző kihagyott helyet a szövegben, ahová utólag írt be információkat. A II. történet esetében az élő neve előtt és után is van hely, maga a név pedig láthatóan később lett beírva, ugyanígy a IX.-ben, a halott adósságának kérdésében, üresen hagyott helyet az összeg említése előtt és után is, illetve a VI.-ben a *comprehendit* előtt hagyott üres helyet, a mondatból pedig hiányzik az alany, valószínű, hogy ide is nevet akart írni.

5.1.5. Bűnök és feloldozások

Logikusan követhető a szövegben, hogy a különböző bűnökhöz, különböző mértékű jóvátétel, vezeklés szükséges. Az I.-ben nem tudjuk meg sem azt, hogy milyen bűnt követett el a halott, sem azt, hogy milyen mértékű a jóvátétel, viszont a szövegből úgy tűnik, hogy ennek nem feltétele volt az, hogy segítsen az élőnek. A II.-ban a főszereplő kísértet bűneiért, amit nem ismerünk, kilencszer 20 misét kell mondatni, és egy bizonyos pap feloldozása is szükséges. Az élő, úgy látszik saját indítatásból vett feloldozást és temette el azt a halott sírjába, mert a szövegben nem jelenik meg, hogy erre utasítást kapott volna, viszont úgy látszik ez mégis szükséges ahhoz, hogy sikeres legyen a feloldozás. Viszont több kísértetről is esik szó a történetben, egy katona, aki megölt egy terhes nőt, nem nyerhet feloldozást az ítélet napjáig, viszont a másik, aki „*vallás embere*” feloldozást nyer, mert egy fiatal fiú konjurálja őt. A III.-ban szereplő lényről azt feltételezi a szerző, hogy részt vett egy gyilkosságban és egyéb, meg nem nevezett bűnei is voltak (ezért feltehető, hogy ennél súlyosabbak), ebben az esetben úgy látszik elég, hogy a pap feloldozza. A hatosban leírt kísértet, ezüstkanalakat lopott el, ezért ezeket vissza kell szolgáltatnia az élőnek, és szükséges (úgy látszik konkrétan) annak a perjelnek a feloldozása, akitől lopott. A VII.-ben a szellem takarmány lopással és rossz

²¹⁶ [ANSELM-CLASSICS](#)

²¹⁷ [ANSELM-CLASSICS](#)

²¹⁸ SCHMITT 1998. 145.

szántással ártott a mesterének, az ő megbocsátására van szüksége. A IX. említett hat krajcár visszaszolgáltatására valószínűleg szükséges, de ennél konkrétabbat nem tudunk, míg a X-esben pusztán a feloldozás szentségét említik. A IV-es, V-ös, VIII-as szövegekben nincs is feloldozás, a XI-es pedig azért különleges, mert a kereszttelen gyermek esetében nincs szükség feloldozásra, csak keresztelésre. A XII-es szintén furcsa, ugyanis ebben a kísértet bűne csupán annyi, hogy a fia és férje helyett a testvérére hagyta az örökségét. A klasszikus értelemben ez nem is számítható bűnnek, főleg mert kiderül, hogy a testvére félrevezette, és a bűnt, hogy az örökösöket megfosztotta az nekik járó javaktól igazság szerint ő követte el. A jóvátétel kapcsán csak annyi derül ki, hogy a testvér fia adta vissza az örökséget.

5.1.6. Szereplők, tér és idő

A történetekből nem derül ki, hogy a lény mi alapján választotta ki a helyeket, ahol megjelent vagy az embereket, akiktől segítséget kért. Megfigyelhető azonban a magyar néprajzi gyűjtésekben is fellelhető térfelosztás, mely megkülönböztet emberi és természetfeletti tereket. A szellemekkel való találkozás a bylandi történetekben rendszerint a fenti természetfelettinek tartott helyeken történik, a szabadban, a település határán kívül, lakatlan helyen, ahol már nem érvényesül az ember szervező munkája, ezért idegennek és vadnak tartott területek.²¹⁹ Az időmegjelölések esetében hasonlóképpen megvan az emberek és a halottak ideje, utóbbi a konkrét halálesethez kapcsolódó napokon kívül, a téli napforduló és újév környékére estek a halotti időszakok.²²⁰ Az egyház már a 7. században hivatalos ünneppé tette a Mindenszentek napját (eredetileg május 13.), majd a pogány hagyományban és folklórban már létező halotti időszakra helyezte át (november 1.).²²¹

Azonban a szövegben látszólag semmi összefüggés nincs, sem a helyszínekben, sem az emberekben. Bár a legtöbb a fent említett természetfeletti helyeken játszódik, ez sem igaz mindegyikre, valamint nincs arra utalás, hogy a halotti időszakban játszódának az események. Egyedül a második szöveg utal arra, hogy csak azoknak tud teljes erejében megjelenni, akik aznap nem jártak misén, nem hallgattak felolvasást a Szentírásból nem áldoztak.

A legtöbb esetben a kísértet leginkább közeli hozzátartozóinak vagy szomszédainak jelenik meg, valami a temetési szertartással kapcsolatos hiba vagy rendezetlen adósság miatt. Azonban a bylandi történetek közül csak kettőben jelent meg a szellem, olyan személynek, akit

²¹⁹ PÓCS 1983. 177–180.

²²⁰ PÓCS 1983. 177–180.

²²¹ Az ünnep előestéje a kelta kultúra betakarítás ünnepéből (Samhain) eredeztethető, amely szintén összefonódott a halotti időszakban visszajáró lelkekkel, valamint Mindenszentek másnapja, november 2-a lett az egyház által hivatalosan elismert Halottak Napja, melyen nemcsak a szentekről, hanem minden elhunytáról megemlékeztek. BRITANNICA.COM

ismert. A kortárs kísértet történet gyűjteményekről elmondható, hogy a leghangsúlyosabb kapcsolat a természetes vagy spirituális rokonság volt, itt azonban a hangsúly a szomszédság, a közösség kapcsolatain van.²²² A bylandi szellemek esetében az is elmondható, hogy nem jelentek meg konkrétan annak a személynek, akivel kapcsolatban elkövették a bűnt, ami miatt feloldozást kell kérniük. Kivételnek tekinthető a IV. szöveg, amelyben a halott régi szeretőjének jelenik meg, a XI.-ben a keresztleletlen gyermek az apjától kér segítséget és a XII., amiben a szellem megjelenik a bátyjának, de csak azután, hogy korábban egy feltehetően mindkettejük számára ismeretlen, harmadik féltől segítséget kért.

6. Középkori túlvilágkép – Összegzés

Bár sok kutató felismerte a szövegek jelentőségét, csak a saját kutatási területük fényében vizsgálták a korpuszt, kiemelve a számukra fontos elemeket. Céлом az volt, hogy az egyes szövegeket és magát az egész gyűjteményt is önmagában vizsgáljam, ne valamely nagyobb kutatás résztémájaként.

A kutatás a történeteket a reprezentációnak tekinti, melyben felszínre kerül egy személy vagy esetünkben inkább közösség képzeletvilága. Ezek alapján a középkori ember világképéről megállapítható, hogy bár a halál utáni életbe vetett hit megkérdőjelezhetetlen, illetve a holtak visszatérésének gondolata is a köztudat része, a halál utáni szenvedéstől való félelem a meghatározó. Ezek a lelkek azért térnek vissza, mert az életükben elkövetett bűneik miatt elviselhetetlen a túlvilági szenvedésük.

Az egész gyűjtemény nem mutatja jelét annak, hogy a szerző bármilyen logika alapján szervezte volna az egyes történeteket sorrendbe, ebben az esetben ugyanis a második szöveget, amely jóval részletesebb a többinél, mindenképpen első helyre kellett volna helyeznie, és csak utána következhetek volna azok, amelyek közel sem ilyen színesek és részletesek.

Valószínűbbnek tartom, hogy ez a szöveg egy nagyon részletes, „bőbeszédű” – szóbeli vagy írott – forrásból származott, amit az is mutat, hogy mennyire eltér a szöveg narratív felépítése a többitől. Már maga a cselekmény is jóval szövevényesebb, mindeközben a többi szöveg rendszerint egy egyszerű találkozás, egy helyszínen, mindössze néhány szereplővel.

Ha megvizsgáljuk azon szövegeket, amelyekben a purgatórium eszme egyértelműen megjelenik, megfigyelhető, hogy a laikusok számára egyértelmű, mi a teendő, ha szellemmel

²²² Schmitt kivételnek tartja a XII. történetet, ahol a gyermek a családi kapcsolatban való újraegyesülés miatt lett feltűnően boldog amikor megkeresztelték. SCHMITT 1998. 145. Szerintem ez inkább a keresztény társadalomba való belépése miatt lehetett fontos.

találkoztak. Evidens a konjurálás összetett folyamatának menete, amely meghatározott kifejezéseket, motívumokat és gesztusokat használatát takarja, mindezt meghatározott cél érdekében, hogy a kísértetnek megváltást adjanak. Így tehát, ellentmondásos módon a túlvilágkép, az evilági élet jelentőségét növelte. Nemcsak a klérus, hanem a laikusok, az egyszerű munkások is hatással lehettek egy természetfeletti lényre, és egy lélek üdvözülésének eszközei lehettek. Feltehetően a szerző saját tapasztalatból tudta, hiszen maga is a része volt annak a társadalmi közegnek, ahonnan a szövegek származtak, hogy ezek mind általánosan ismert „tények” voltak a közösség számára. Ebből következik, hogy azok a pontok, amelyet kiemelt vagy hosszabban magyarázott, nem feltétlenül voltak a közösség alapvető tudásának részei.

Ugyanakkor a holtak visszatérésében nem játszott kulcsszerepet a gyász, az egyes ember vesztésének fájdalma, mivel a szellemek ritkán jelentek meg a rokonaiknak. A hangsúly, ahogy Schmitt is állítja,²²³ a közösségen van, és a bűnös lelkek a keresztényi közösségből való kizárása az ok, amiért a túlvilágon szenvedtek.

Kevés információ áll a rendelkezésünkre ahhoz, hogy részletesen feltárjuk a szövegek keletkezésének folyamatát, sőt, akár lehetetlennek is nevezhetnénk ezt a kísérletet, így azt sem tudhatjuk, hogy az egyház részéről kezdeményezett oktató jellegű folyamat eszközeivel, vagy a folklórba beépült tanítások példáival van dolgunk. Azonban a történetek kétségkívül tanúsítják a keresztény dogmatika meggyökeresedését az alsó társadalmi rétegek szintjén is, és bizonyítják a két oldal közötti párbeszéd fennállását. Kiemelendő tehát, hogy a képzeletvilágban a népi, illetve az egyházi oldalról érkező hatások, folyamatosan alakították egymást, így egyrészt ellentmondásokkal teli, másrészt sokszínű túlvilágképet hoztak létre. Az egyes folklór elemekben felfedezhető rétegek rámutatnak, hogy az egyes motívumok is új jelentéstartammal egészültek ki.

Ezen a ponton szeretnék utalni a Klaniczay Gábor által használt civilizációs-intézményes folklór jelenségére, melyben a társasélet egyrészt a különböző intézmények által meghatározott elemekből, másrészt éppen az ezekkel szemben megszülető egyéni szabadságokból áll,²²⁴ ez pedig a középkori példabeszéd műfaj sajátosságaira is alkalmazható.²²⁵ Ez alapján a bylandi kolostor életre hívott és központjául szolgált egy sajátos gazdasági, társadalmi és kulturális

²²³ SCHMITT 1998. 145.

²²⁴ KLANICZAY 1981. 757.

²²⁵ KLANICZAY 1990. 92.

közegnek, melyben a szubjektum megismerhetővé vált, esetünkben a gyűjtemény és az egyes szövegek különálló vagy csoportos vizsgálatának segítségével.²²⁶

Az, hogy a történetek szövegét egyesével vizsgáltam rávilágított, hogy a forrás mint egységes korpusz nehezen értelmezhető, csak elnagyolt következtetések vonhatók le arról a társadalmi, kulturális közegről vagy közösségről, amiben keletkezett. Viszont ez adott lehetőséget arra, hogy a vernakuláris egyház új fogalmi, értelmezési kereteit és eszközeit, valamint a mikrotörténeti kutatás által támogatott ad hoc jellegű lehetőségek és szubjektív látásmódok elvét felhasználva, a szövegeket külön értelmezzem, és belőlük az egyes ember, a szubjektum mindennapi és megélt vallásosságát és az abból alakuló túlvilágképet feltárjam. Természetes, ahogy a szövegeket sem kezelem teljesen függetlenül egymástól és a korpusztól, úgy a történeti tényezőt, az egyént sem tartom a közösségen kívül álló alaknak. Úgy hat az közösség és a közeg a szubjektumra, ahogy az egyes szövegek illeszkednek a korpuszba.

Ékes példája a forrás a vernakuláris vallásosság összetettségének, és bizonyítja a bevezetőben kifejtett szubjektum szintjén létező történeti látásmódnak, az egyén „szabad akarat”-ának kifejeződését. Még a vizsgált gyűjteményen belüli csekély számú szövegek között is hangsúlyos különbségek jelennek meg, amelyekre nincs más magyarázat, mint az egyének különbözősége abban a közegben, amely a történeteket alkotta.

A forrás széleskörű vizsgálata is csak egy időben és térben meghatározott közösség mentalitásáról, és azon belül is a képzeletvilág egy szűk szeletéről mutat képet. Azonban nem elhanyagolható az ilyen mikroszintű kutatások jelentősége, amely lehetőséget ad a vernakuláris vallásosság megjelenési formáinak megismeréséhez, a kereszténység és a folklór kapcsolatának jobb megértésére.

²²⁶ A közeg létét konkrétan szövegek szereplői is bizonyítják, akik sokszor egyértelműen a kolostorhoz köthető szerzetesek, vagy itt dolgozó laikusok.

Felhasznált források:

ANSELM-CLASSICS	Byland abbey ghost stories project. Szerk. Rulman, Linda, Preble, Kate. (http://www.anselm-classics.com/byland/story_1.html)
Letöltve: 2024. 01. 24.
GRANT 1924.	GRANT, A. J.: Twelve Medieval Ghost Stories. <i>The Yorkshire Archaeological Journal</i> , 27. (1924) 363–379.
JAMES 1922.	JAMES, M. R, Twelve Medieval Ghost-Stories. <i>The English Historical Review</i> , 37/147. (1922) 413–422.

Felhasznált szakirodalom:

ADAMS 2007.	ADAMS, Gwenfair Walters: Visions in Late Medieval England. Lay Spirituality and Sacred Glimpses of the Hidden Worlds of Faith. Boston, 2007.
BELSEY 2010.	BELSEY, Catherine: Shakespeare's Sad Tale for Winter. Hamlet and the Tradition of Fireside Ghost Stories. <i>Shakespeare Quarterly</i> , 61/1. (2010) 1–27.
BIGGS 2014.	BIGGS, Sarah J.: The Three Living and the Three Dead. (https://blogs.bl.uk/digitisedmanuscripts/2014/01/the-three-living-and-the-three-dead.html) (Letöltve: 2024. 01. 24.)
BRITANNICA.COM	Halloween szócikk, britannica.com (https://www.britannica.com/topic/Halloween) (Letöltve: 2024. 04. 02.)
DU CANGE 1883.	DU CANGE, Charles Du Fresne: Glossarium mediae et infimae latinitatis, Tomus II. Niort, 1883.
DUBY 2000.	DUBY, Georges: A nő a középkorban. Budapest, 2000.
FINÁLY 1884.	FINÁLY Henrik: A latin nyelv szótára. A kútfőkől a legjobb és legújabb szótárirodalomra támaszkodva. Budapest, 1884. (https://latin.oszk.hu/cgibin3/index.cgi?function=xml&xmlID=cimlap)
FINUCANE 1982.	FINUCANE, Ronald C.: Appearances of the dead. A cultural history of ghosts. London, 1982.

- GINZBURG 1966. GINZBURG, Carlo: The Night Battles. Witchcraft and Agrarian Cults in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Abingdon, 2011.
- GUREVICS 1974. GUREVICS, A. J.: A középkori ember világképe. Budapest, 1974.
- GUREVICS 1987. GUREVICS, A. J.: A középkori népi kultúra. Budapest, 1987.
- GUREVICS 2003. GUREVICS, A. J.: Az individuum a középkorban. Budapest, 2003.
- GYÁNI 1997. GYÁNI Gábor: A mindennapi élet mint kutatási probléma. *Aetas*, 12/1. (1997) 151–161.
- HERTZ 2001. HERTZ, Robert: A halál mint kollektív képzet. In.: Halál és kultúra. Tanulmányok a társadalomtudományok köréből 1. Szerk. BERTA Péter. Budapest, 2001. 11–79.
- HESZ 2018. HESZ Ágnes: A népi valláson túl: egy fogalom kritikája és lehetséges alternatívái. *Ethnographia* 129/3. (2018) 448–464.
- HILDEBRANDT 2016. HILDEBRANDT, Maik: Medieval Ghosts the Stories of the Monk of Byland. In.: Ghosts - or the (Nearly) Invisible. Spectral Phenomena in Literature and the Media. Eds. FLEISCHHACK, Maria, – SCHENKEL, Elmar. Frankfurt am Main, 2016. 13–23.
- HISTORY OF History of Byland Abbey (<https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/byland-abbey/history/>) (Letöltve: 2024. 04. 03.)
- BYLAND ABBEY
- JOYNES 2001. JOYNES, Andrew: Medieval Ghost Stories. An Anthology of Miracles, Marvels and Prodigies. Woodbridge, 2001.
- KIECKHEFER 1997. KIECKHEFER, Richard: Forbidden Rites. A Necromancer's Manual of the Fifteenth Century. State College, 1998.
- KLANICZAY 1981. KLANICZAY Gábor: Trágárság és civilizáció. *Korunk*, 40/10. (1981) 755–762.
- KLANICZAY 1990. KLANICZAY Gábor: A civilizáció peremén. Budapest, 1990.
- LE GOFF 1990. LE GOFF, Jacques: Birth of Purgatory. Chicago, 1984.
- LE GOFF 2012. LE GOFF, Jacques: Középkori hősök és csodák. Budapest, 2012.
- LOVECRAFT 1945. Howard Phillips LOVECRAFT: Supernatural Horror in Literature, New York, 1945.
- MAGYAR Dr. Diós István és Dr. Viczián János: MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON, KATOLIKUS IV. kötet. Budapest, 1998. (<http://lexikon.katolikus.hu>)
- LEXIKON
- PAGE 1923. PAGE, William: A History of the County of York North Riding. 2. London, 1923.
- PÓCS 1983. PÓCS: Tér és idő a néphitben. *Ethnographia*, 94. (1983). 177–206.

- PÓCS 2004. PÓCS Éva: Szócikkek egy mágiaenciklopédiához. *Etnographia* 115/1. (2004) 1–46.
- PÓCS 2018. PÓCS Éva: Áldozat, divináció és a halottak. In.: Áldozat, divináció, istenítélet. Vallásethnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben. (Tanulmányok a transcendensről IX.) Szerk. PÓCS Éva. Budapest, 2018. 106–128.
- SCHMITT 1998. SCHMITT, Jean-Claude: Ghosts in the Middle Ages. The Living and the Dead in Medieval Society. Chicago, 1998.
- SIERPAWSKA 1994. SIERPAWSKA Anna: Elzárttság és modernség. Interjú Aron Jakovlevics Gureviccsel. *Aetas*, 10/3. (1995) 137–144.
- SIMPSON 2003. SIMPSON, Jacqueline: Repentant Soul or Walking Corpse? Debatable Apparitions in Medieval England. *Folklore*, 114/3. (2003) 398–402.
- SKEMER 2006. SKEMER, Don C.: Binding Words. Textual Amulets in the Middle Ages. State College, 2006.
- STRANGE 1851. Joseph STRANGE (szerk.): *Dialogus Miraculorum Caesarii Heisterbacensis Monachi*, Köln, 1851.
- TÓTFALUSI 1998. TÓTFALUSI István: Irodalmi alakok lexikona. Budapest, 1998.
- VIOLETTE 2017. VIOLETTE, Stephanie Victoria: Cultural Belief in the Supernatural from 500 to 1500. Change over Time, Significance, and Dispersion of Ideas from Augustine to Shakespeare. 2017. (https://digitalrepository.unm.edu/hist_etds/162) (Letöltve: 2024. 01. 24.)